

University of Groningen

Milieu...??? ik kom uit een voortreffelijk milieu - Onderzoek naar milieubewustzijn onder de Drentse bevolking

Olijve, Christine; Smit, Eveline; Vries, Doenja de

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2004

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Olijve, C., Smit, E., & Vries, D. D. (2004). *Milieu...??? ik kom uit een voortreffelijk milieu - Onderzoek naar milieubewustzijn onder de Drentse bevolking.*

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

**Milieu...??? Ik kom uit
een voortrefelijk milieu**

Onderzoek naar
milieubewustzijn onder de
Drentse bevolking

Christine Olijve
Eveline Smit
Doenja de Vries

EC 148

2004

Milieu...??? Ik kom uit een voortreffelijk milieu

Onderzoek naar milieubewustzijn onder de Drentse bevolking

Christine Olijve

Eveline Smit

Doenja de Vries

Met medewerking van

Gerda Lerchner

Beate Kohnhäuser

EC 148

Groningen, 2004

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Milieu...??? Ik kom uit een voortreffelijk milieu – Onderzoek naar milieubewustzijn onder de Drentse bevolking, Christine Olijve, Eveline Smit, Doenja de Vries, Groningen: Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde (Publicatiereeks Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde EC 148)

-Met literatuurlijst.

ISBN 90-5803-043-1

NUR 780

Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde RuG
Onderzoeksbureau en stageloket

Begeleidend docent: dr. L.J. Voerman
Begeleiding wetenschapswinkel: drs. E. Kamphuis
Betrokken maatschappelijke organisatie: Milieufederatie Drenthe

Adres:
Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde
Coördinatoren: drs. E. Kamphuis en drs. F.J. Sijtsma
Secretariaat: H.W. Janssen
Postbus 800
9700 AV Groningen
Tel. 050-363 7182 / 3754 / 3810
Fax 050-363 3720
e-mail: wewi@eco.rug.nl
internet: www.rug.nl/wewi/eb

Copyright 2004 Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen

Voorwoord

Het laatste semester van het verkort (doorstroom vanuit HBO) doctoraal opleiding Marketing Management aan de Rijksuniversiteit Groningen wordt afgesloten met een onderzoek. Er wordt in veertien weken een onderzoek verricht voor een bedrijf of organisatie binnen Nederland. Het onderzoek dat wij hebben uitgevoerd is een opdracht van de Milieufederatie Drenthe. De opdracht is in samenwerking met het Dagblad van het Noorden en de Wetenschapwinkel (faculteit Economie/Bedrijfskunde) uitgevoerd.

Onderliggend rapport is geschreven vanuit de wens van de Milieufederatie Drenthe om meer inzicht te krijgen in het milieubewustzijn van de Drentse bevolking. Verder wil de Milieufederatie Drenthe weten welke milieuthema's de Drentse bevolking belangrijk vindt.

Voor het verrichten van goed onderzoek is niet alleen de eigen inzet van belang, maar ook de begeleiding en ondersteuning van anderen. We willen daarom een aantal mensen bedanken voor hun onmisbare steun tijdens ons onderzoek.

Allereerst willen we Corryna Janssen en Reinder Hoekstra van Milieufederatie Drenthe bedanken voor hun ondersteuning tijdens het onderzoek. Speciale dank gaat uit naar Liane Voerman (docente Marktonderzoek), die ervoor heeft gezorgd dat de opdracht zoveel mogelijk naar behoren en zonder al teveel problemen is verlopen. Verder willen we Elise Kamphuis coördinator wetenschapwinkel bedanken voor alle tijd en energie die ze in ons onderzoek heeft gestoken en Karin Ree van de Chemiewinkel voor haar adviezen.

Als laatste willen we het Dagblad van het Noorden bedanken en dan met name Frits Poelman, Martin van der Kooij en Ronald Hooijenga, omdat zonder hen het onderzoek niet zo succesvol zou zijn geweest.

September 2004

Christine Olijve
Eveline Smit
Doenja de Vries

Studenten Economie & Management
Rijksuniversiteit Groningen

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	9
Conclusie en aanbevelingen	11
Conclusies.....	11
Aanbevelingen	14
1 Inleiding	17
1.2 Probleemstelling.....	18
1.2.1 Definities en afbakening van het onderzoek.....	18
1.3 Betrokken partijen	19
1.3.1 Milieufederatie Drenthe.....	19
1.3.2 Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde.....	20
1.3.3 Dagblad van het Noorden	21
1.4 Onderzoeksmethodologie	21
1.4.1 Lijst met milieuthema's.....	21
1.4.2 De enquête	22
1.4.3 Methode van verwerking en analyseren van gegevens	25
1.4 Opzet van het rapport	25
2 Milieuthema's	27
2.1 Inleiding	27
2.2 Milieu- en natuurthema's.....	27
2.2.1 Afval	28
2.2.2 Natuur en landschap	29
2.2.3 Landbouw en natuur.....	29
2.2.4 Energie.....	30
2.3 Opzet van de enquête.....	30
2.4 Kanttekeningen bij de enquête.....	35
3 Milieubewustzijn onder Drenten	37
3.1 Inleiding.....	37
3.2 Sociaaldemografische kenmerken van de respondenten	37
3.2.1 Leeftijd.....	38
3.2.2 Opleiding	39
3.2.3 Regio indeling	40
3.2.4 Lid organisatie.....	42
3.2.5 Informatiebronnen over natuur en milieu	42
3.2.6 Correlatie informatiebron met leeftijd.....	43
3.3 Belang milieuthema's	44
3.4 CBS-stellingen	48
3.5 Milieuthema's afval, landbouw, natuur en energie	55
3.6 Motivatie achter milieubewust gebruik van middelen	62
3.7 Het milieubewustzijn van de Drenten	65
3.7.1 Benaderen van respondenten	66
Literatuurlijst	69

Bijlagen	71
Bijlage 1 Uitwerking expertinterviews.....	71
Bijlage 2 Enquête	74

Samenvatting

Hoe milieubewust is de bevolking van Drenthe en welke milieuthema's leven het meest onder de Drentse bevolking? Op deze twee vragen wil de Milieufederatie Drenthe graag antwoord en heeft daarom de Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde benaderd. Om deze vragen te beantwoorden is een enquête afgenomen onder inwoners van Drenthe. De enquête is onder 278 Drenten op straat afgenomen, 305 krantenlezers en 169 internetbezoekers. Totaal hebben dus 752 Drenten de enquête ingevuld.

Op basis van deskresearch en diepteinterviews met experts op het gebied van milieu en psychologie zijn in de enquête stellingen opgenomen over de thema's afval, natuur & landschap, natuur & landbouw en energie. De enquête bevatte daarnaast stellingen om het milieubewustzijn te meten. Milieubewustzijn werd hier onderverdeeld in milieubezorgdheid, offerbereidheid en actiebereidheid. Bij de analyse van de resultaten is gekeken naar verschillen in milieubewustzijn tussen mannen en vrouwen, leeftijd, lidmaatschap natuur- of milieuorganisatie, regio en opleiding. Ook is aan de inwoners gevraagd om 15 milieuthema's die in Drenthe spelen te waarderen. Hieruit is een top 5 samengesteld van milieu-issues die volgens de inwoners van Drenthe het meest belangrijk zijn.

Om te onderzoeken of de enquête een geschikt instrument is om milieubewustzijn te meten zijn een factoranalyse en een reliability analyse uitgevoerd.

Conclusie en aanbevelingen

Conclusies

Milieubewustzijn van de Drenten

De Drent vindt zichzelf milieubewust, maakt zich zorgen over het milieu en is ook bereid iets extra's te betalen voor het behoud van natuur en milieu. Veel Drenten gebruiken milieubesparende middelen, zoals isolatie (meer dan 90% van de respondenten), scheiden van huishoudelijk afval (90%), spaarlampen (meer dan 80%) en groene stroom (65%). Het gebruik van spaarlampen en isolatie wordt door de meerderheid gedaan vanuit kostenoverwegingen en groene stroom vanwege milieuoverwegingen. Men geeft dan ook aan dat het één het ander niet uitsluit. Mensen willen graag wat voor het milieu doen en dan vinden ze het erg prettig als ze er zelf ook "beter" van worden. Duidelijk komt naar voren dat de Drent van mening is dat de overheid meer moet doen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken, het scheiden van afval te stimuleren, zwerfvuil tegen te gaan en de natuur te behouden. Ook vindt de Drent dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst, maar is de bereidheid om voor groene stroom te betalen gering. De boeren hebben volgens de Drent een goede functie als het gaat om natuur en milieu, maar ze vinden wel dat de overheid biologische landbouw meer moet stimuleren. Tot slot is de actiebereidheid hoger onder de gemiddelde Drent dan onder de gemiddelde Nederlander en vindt een ruime meerderheid van de Drenten (60%) dat de natuur en mens ten dode zijn opgeschreven als de economische ontwikkeling zo door gaat, terwijl een minderheid (36%) van de Nederlanders deze mening is toegedaan.

Top 5 milieuthema's

Als wordt gekeken naar het aantal malen dat een bepaald thema op nummer 1, 2 of 3 is geplaatst door de Drentse respondent, dan komt hieruit de volgende top vijf milieuthema's:

1. Luchtvervuiling;
2. Energiebesparing;
3. Verontreiniging oppervlaktewater;
4. Zwerfvuil;
5. Bodemverontreiniging.

Als met de totaal score van de thema's rekening wordt gehouden (hoe vaak wordt een thema op nummer 1, 2 of 3 geplaatst) dan komt de volgende top vijf milieuthema's die onder Drenten leeft tot stand:

1. Luchtvervuiling;
2. Verontreiniging oppervlaktewater;

3. Bodemverontreiniging;
4. Groene stroom;
5. Energiebesparing.

In beide lijsten staat luchtvervuiling op nummer 1 en scoort verontreiniging van het oppervlaktewater ook erg hoog. Opvallend is dat regionale thema's, zoals verbrandingscentrale Coevorden of geluidshinder vliegveld Eelde in geen van de twee top-5's voorkomen.

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Vrouwen zijn duidelijk meer betrokken bij het milieu en bezorgder om het milieu dan mannen. Verder vinden vrouwen vaker dan mannen dat de overheid meer moet doen voor het milieu, zoals maatregelen nemen om schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken, het stimuleren afvalscheiding, van biologische landbouw en van groene stroom. Ze zijn ook voorstander van windmolens. Mannen vinden daarentegen dat economische belang en veiligheid voor natuur gaat. Opvallend is dat er geen onderscheid is tussen mannen en vrouwen in de bereidheid van betalen of in de mate waarin men zichzelf milieubewust vindt.

Lidmaatschap van een milieu- of natuurorganisatie

De Drenten die lid zijn van een natuur- of milieuorganisatie scoren hoger op de vraag of ze zichzelf milieubewust vinden dan Drenten die geen lid zijn. Desondanks scoren ze lager op de stellingen die milieubewustzijn meten en hoger op de vraag of regionale vliegvelden van economisch belang zijn, dan Drenten die geen lid zijn.

Verschillen tussen de regio's

De Drent die in het noorden van Drenthe woont, blijkt meer bij het milieu betrokken te zijn en meer bereid iets voor het milieu te doen of te betalen, dan de Drenten in regio's zuidoost en zuidwest. Verder vindt men in het noorden dat economische ontwikkeling niet voor natuur gaat, in tegenstelling tot de twee andere regio's. Tussen de verschillende regio's is geen onderscheid als het gaat om milieubewustzijn. Verder scheiden de Drenten in het Noorden hun afval meer dan in de andere twee regio's en kopen zij ook meer bio-/ ecologische producten. De Drenten in het zuidoosten vinden in vergelijking met de twee andere regio's dat de afvalverbranding het milieu te zwaar belast.

Leeftijd en opleiding

Gesteld kan worden dat hoe ouder de Drent is, hoe meer waarde hij of zij hecht aan milieu-issues, hoe groter de offerbereidheid, hoe hoger de actiebereidheid en hoe milieubewuster men zichzelf vindt. Mensen die ouder zijn willen vaak meer betalen dan wel zich inzetten voor het milieu en vinden ook dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de

natuur. Opvallend is dat hoe hoger de leeftijd hoe vaker men vindt, dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur, maar ook dat men de huidige landbouw schadelijk vindt voor de natuur. Het belang dat wordt gehecht aan windmolens als bron voor duurzaam energie neemt af, naarmate de leeftijd vordert en de mening dat windmolens het landschap ontsieren neemt toe.

Hoe hoger de opleiding hoe minder belang wordt gehecht aan de milieu-issues: VAM Wijster, werfvuil, groene stroom en stankoverlast. Wel blijkt dat hoe hoger de opleiding, het groter de betrokkenheid bij het milieu en hoger de bereidheid om te betalen voor het milieu. Mensen met een hogere opleiding zijn meer bereid te betalen voor groene stroom, biologische producten en voor het behoud van de natuur. Verder vinden ze dat de huidige landbouw schadelijk is voor het milieu en dat boeren geen goede functie hebben in het beheren van de natuur. Bovendien gebruiken relatief meer hoger opgeleiden milieubesparende middelen dan middelbaar opgeleiden en doen zij dit relatief vaker uit milieuoverwegingen. Opvallend is dat hoger opgeleiden vinden dat de afvalverbranding minder schadelijk is voor het milieu en de kwaliteit van de natuurgebieden minder achteruit is gegaan dan dat lager opgeleiden dat vinden. Mensen met een middelbare opleiding vinden zichzelf minder milieubewust dan mensen met lager onderwijs of hoger onderwijs.

Informatiebronnen

De meeste respondenten halen informatie over natuur en milieu uit de regionale kranten of van de televisie en slechts weinig uit artikelen en boeken. Hoe ouder mensen zijn hoe groter het gebruik van folders, kranten en tijdschriften om informatie in te winnen over natuur en milieu. Jongeren maken daarentegen meer gebruik van internet. Dat ouderen meer informatie halen uit kranten dan jongeren lijkt overeen te komen met het gegeven dat de krantenrespondenten gemiddeld ouder zijn dan respondenten die via de straat of internet zijn bereikt. Jongeren die voornamelijk hun informatie via internet verkrijgen, geven aan dat ze het ook plezieriger vinden om een enquête in te vullen via dit medium.

Uit het onderzoek kwam verder naar voren dat inwoners van Drenthe het liefst een enquête over milieuproblematiek thuis of per e-mail opgestuurd krijgen. Persoonlijke enquêtes en telefonische enquêtes worden minder op prijs gesteld. Ook het aantal mensen dat deel wil nemen aan een focusgroep is beperkt. De doelgroep die wordt bereikt is afhankelijk van de wijze waarop de enquête wordt afgenomen. Milieubewuste, oudere en hogere opgeleide mensen vullen eerder een schriftelijke enquête via de krant in, terwijl bij straatenuêtes het percentage jongeren en vrouwen het hoogst was. Ook is het weer en locatie van invloed op de respons bij straatenuêtes. Bij mooi weer vulden mensen eerder de enquête in dan bij regen. Daarnaast waren mensen in kleinere dorpen moeilijker te benaderen en minder snel bereid deel te nemen aan het onderzoek.

Meetinstrument

De stellingen in de enquête die overgenomen zijn van het CBS blijken volgens statische toetsen geschikt om milieubewustzijn te meten. Dit geldt ook voor de stellingen behorende bij de vijf dimensies ‘bereid meer te betalen’, ‘afval en natuur’, ‘de overheid moet meer doen’, ‘natuur en landbouw’ en ‘duurzame energie’. De hoge validiteit van deze vijf dimensies geeft aan dat het gebruikte meetinstrument een goed meetinstrument is.

De methodiek (enquête) die gebruikt is om het milieubewustzijn onder Drenten te meten kan dus goed worden gebruikt voor een vervolgonderzoek. Door de enquête op verschillende manieren - straat, krant en internet - af te nemen is een hoge mate van validiteit ontstaan. Het samenvoegen van de resultaten van de verschillende manieren van enquêteren brengt de 95% betrouwbaarheid en de verkregen resultaten niet in het geding.

Aanbevelingen

Bereiken van mensen

De inwoners van Drenthe die mee willen denken over het milieu geven aan dat ze dit het liefst willen doen door middel van een schriftelijke enquête, die per post of via e-mail wordt opgestuurd. Een dergelijke enquête kan ook via regionale media of internet worden afgenomen.

Het verspreiden van informatie over natuur en milieu kan het beste via televisie of regionale kranten en niet via artikelen in tijdschriften of boeken. Jongeren kunnen het beste worden benaderd door middel van internet en ouderen via folders, kranten en tijdschriften.

Het peilen van de mening over het milieubewustzijn van de gemiddelde Drent, dus ook de niet of minder milieubewuste Drent kan het beste door een enquête op verschillende manieren af te nemen, zodat een grotere representativiteit van de steekproef en hogere respons wordt verkregen. Naast een schriftelijke enquête of een enquête via internet kan dan ook gebruik worden gemaakt van persoonlijk afgenomen enquêtes op straat of telefonische enquêtes.

Vervolg onderzoek

Voor vervolgonderzoeken kan de opgestelde enquête worden gebruikt, zodat de resultaten van de verschillende onderzoeken met elkaar vergeleken kunnen worden, om bijvoorbeeld te onderzoeken of het milieubewustzijn onder Drenten in de loop van de tijd is veranderd. Dit onderzoek kan dan dienst doen als nul-meting. Daarnaast kan de enquête dienen als leidraad voor onderzoek naar andere milieu-issues. Het is gebleken dat de respondenten een vijfpunt schaal erg makkelijk vinden om in te vullen. Mede doordat er een optie “weet niet” is gegeven, kunnen respondenten de enquête zo goed en volledig mogelijk invullen.

Bij het opstellen van een volgende enquête is het verstandig het aantal vragen beperkter te houden. Vaak werd vermeld dat de vragenlijst te lang was en dat daardoor de concentratie afnam. Een optie is om in plaats één enquête die te lang is, twee enquêtes af te nemen.

In een vervolgenquête kan ook onderzocht worden wat respondenten specifiek denken bij een bepaald thema, bijvoorbeeld welke mening hebben mensen over de luchtvervuiling in hun eigen omgeving en zijn ze bereid daar zelf iets aan te doen. Ook het milieubewustzijn kan specifiek worden ondervraagd door deze vraag onder te verdelen in allerlei subdelen die met bewustzijn te maken hebben. Zo kan gevraagd worden naar scheiden van afval, de kachel een uur voordat men naar bed gaat lager zetten, gebruik van spaarlampen, specifieke vervoersmiddelen. Aan de hand van deze subdelen kan dan gekeken worden of en in hoeverre milieubewust ook omgezet wordt in milieubewust gedrag.

1 Inleiding

In het kader van het vijfde lustrum van de wetenschapswinkels in 2005 mochten lezers van het Dagblad van het Noorden een wetenschappelijk onderzoek aanvragen bij één van de negen Wetenschapswinkels. In de rubriek 'Onderzoek op verzoek' op de nieuwe wetenschapspagina van de krant werden de onderzoekers gevolgd. Een van de aanvragers van een wetenschappelijk onderzoek in deze rubriek was de Milieufederatie Drenthe. Deze publicatie is het resultaat van het onderzoeksvraag van de Milieufederatie Drenthe. Het Dagblad van het Noorden heeft dit onderzoek gevolgd. Bovendien heeft het Dagblad van het Noorden de enquête die gebruikt werd om het onderzoek uit te voeren, geplaatst in de Drentse editie van de krant en op hun website.

Dagblad van het Noorden, donderdag 4 maart 2004

Onderzoek naar milieubewustzijn in Drenthe

Milieufederatie doet beroep op project Rijksuniversiteit

Door Frits Poelman

Assen/Groningen Studenten van de Rijksuniversiteit Groningen gaan op zoek naar het milieubewustzijn van Drentse burgers. Dat doen ze in het kader van Onderzoek op Verzoek, een serie onderzoeken die de Wetenschapswinkels in Groningen verrichten voor lezers van het Dagblad van het Noorden.

Indiener van het verzoek is de Milieufederatie Drenthe. Die wil inzicht in de maatschappelijke opinie over natuur- en milieuzaken. Volgens Corryna Janssen-Geers van de milieufederatie kan het debat over dit soort vraagstukken wel een nieuwe impuls gebruiken. Waarschijnlijk wordt ook in Groningen een soortgelijk onderzoek gedaan. "We willen de burger nadrukkelijker betrekken bij het natuur- en milieudebat", aldus Janssen-Geers. "Zo kunnen we voorkomen dat we in een negatieve spiraal komen. Dan denken burgers niet meer aan natuur en milieu omdat de politiek het onderwerp laat liggen en spreken politici er niet meer over omdat burgers er niet over praten." Janssen-Geers: "We willen weten van welke onderwerpen de Drentse bevolking meer zou willen weten of met welke issues zij aan de slag wil gaan. Als de resultaten bekend zijn, willen wij de inwoners actief laten meedenken over de keuze en uitvoering van oplossingen voor deze onderwerpen. Ook willen we de resultaten van dit trendonderzoek en deze issuemeting verwerken in onze werkplannen".

Het onderzoek wordt in het kader van de opleiding Marktonderzoek uitgevoerd door de wetenschapswinkel economie en bedrijfskunde. Die heeft ook al eens onderzoek gedaan voor de milieufederaties in Flevoland en Noord-Holland. "Er bestaat altijd een beetje spanning tussen economie en milieu, maar die twee hoeven elkaar niet te bijten. Dat bleek al uit onze onderzoeken naar duurzaam bouwen en de promotie van biologische producten", zegt coördinator Elise Kamphuis van de wetenschapswinkel.

Verzoek

Inwoners, verenigingen of organisaties in Groningen en Drenthe kunnen een verzoek voor een wetenschappelijk onderzoek indienen bij onderzoek@dvhn.nl of de redactie wetenschap, Dvhn, Postbus 60, 9700 MC Groningen.

1.2 Probleemstelling

De Milieufederatie Drenthe wil inzicht krijgen in wat inwoners van Drenthe belangrijk vinden op het gebied van natuur en milieu en wat de trends en de maatschappelijke opinie zijn met betrekking tot natuur en milieu in Drenthe. Hoewel de afgelopen jaren in Drenthe veel gediscussieerd is over diverse lokale en provinciale milieu-issues, zoals de baanverlening voor vliegveld Eelde, de bloembollenteelt in zuidwest Drenthe en de afvalverbranding bij Coevorden, is niet geheel duidelijk wat de mening is van de inwoner van Drenthe over dergelijke issues, hoe hij de rol van de overheid hierin ziet en wat zijn eigen milieubesef is. Met de resultaten van het onderzoek wil de Milieufederatie Drenthe de inwoners actief laten meedenken over de keuze en uitvoering van oplossingen voor milieuonderwerpen. Ook wil de Milieufederatie de resultaten van dit trendonderzoek en deze issuemeting verwerken in haar werkplannen.

Om de vraag van de Milieufederatie te beantwoorden dient een instrument te worden ontwikkeld waarmee de mening van de Drenten over natuur en milieu-issues nu en in de toekomst gemeten kan worden, zodat de Milieufederatie Drenthe inzicht kan krijgen in de maatschappelijke opinie over natuur- en milieu-issues in Drenthe. Dit leidt tot het formuleren van de volgende twee probleemstellingen:

- 1. Wat is de meest geschikte methode om het milieubewustzijn bij de Drenten te meten?*
- 2. Welke issues spelen er op het gebied van natuur en milieu een rol in de ogen van de Drenten?*

Met behulp van de volgende deelvragen kan de probleemstelling worden beantwoord:

- Hoe wordt milieubewustzijn gedefinieerd?
- Welke instrumenten zijn er om het milieubewustzijn te onderzoeken?
- Wat is de meest geschikte methode om het milieubewustzijn bij de Drenten te meten?
- Welke issues op het gebied van milieu- en natuurproblematiek zijn relevant in de ogen van de Drenten?
- Wat is het milieubewustzijn van de Drenten?

1.2.1 Definities en afbakening van het onderzoek

In het onderzoek is gebruik gemaakt van de definities van milieubesef en milieugedrag die het CBS hanteert, zodat het mogelijk is te onderzoeken in hoeverre het milieubesef en milieugedrag van de inwoners van Drenthe overeenkomt met dat van de 'gemiddelde Nederlander'. Bij het thema milieubesef onderscheidt het CBS een drietal subthema's:

1. bezorgdheid over ‘verontreiniging’, ‘economische ontwikkeling’ en ‘natuurschade’;
2. offerbereidheid ten aanzien van ‘schone industrieën’, ‘tegengaan van waterverontreiniging’ en ‘meer belasting betalen’;
3. actiebereidheid in de vorm van ‘meedoen aan demonstratie’, ‘propaganda maken’ en ‘aansluiten bij acties’.

Bij milieugedrag kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het kopen van dranken in statiegeldverpakking, het gebruik van de glasbak, het scheiden van afval zoals groente-, fruit-, papier- en chemisch afval. In dit onderzoek is getracht het milieubewustzijn van de Drenten te meten. Aangezien milieugedrag een gevolg of uiting kan zijn van milieubewustzijn, is in het onderzoek ook enigszins aandacht besteed aan milieugedrag.

1.3 Betrokken partijen

Doordat het onderzoek in opdracht van de Milieufederatie Drenthe is uitgevoerd door de Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde in het kader van de rubriek Onderzoek op Verzoek van het Dagblad van het Noorden zijn drie partijen van belang voor de uitvoering van het onderzoek.

1.3.1 Milieufederatie Drenthe

De stichting Milieufederatie Drenthe is in 1971 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Drenthe.

Missie

De Milieufederatie Drenthe streeft een duurzame samenleving na en richt zich in dit streven specifiek op de natuur en het milieu in Drenthe, zo blijkt uit hun beleidsvisie 2005. De stichting behartigt de belangen van natuur en milieu en ondersteunt mensen en organisaties die zich daarvoor inzetten. Ze bevordert het milieubewustzijn van mensen en stimuleert milieuvriendelijk gedrag. Tenslotte wil de organisatie koploper zijn in het streven naar een duurzame Drentse samenleving door het initiatief te nemen, richting te geven en te inspireren.

Inhoudelijk zijn de activiteiten opgebouwd rond de werkvelden:

- groene ruimte → richt zich op onze fysieke omgeving
- duurzame ontwikkeling → de mens en zijn gedrag staat hierbij centraal

Op deze terreinen wil de Milieufederatie Drenthe de rol van voortrekker en aanjager vervullen. De Milieufederatie Drenthe treedt op als adviseur, pleitbezorger en belangenbehartiger van natuur en milieu in de provincie Drenthe. Men wil daarmee natuur en milieu een stem geven. De Milieufederatie Drenthe wil daarnaast het milieubewustzijn bevorderen en overheden, bedrijfsleven en burgers inspireren het pad van duurzaamheid in te slaan. Dat wordt gedaan door hun visie over natuur en milieu te laten horen en handelingsperspectieven te bieden voor milieubewust gedrag.

Activiteiten

Voorbeelden van activiteiten van de Milieufederatie Drenthe zijn:

- mening laten horen in debatten over groene ruimte, landbouw, water en duurzame ontwikkeling;
- ondersteuning vertegenwoordigers uit natuurbeschermingsorganisaties die participeren in landinrichting- en gebiedscommissies;
- deelneming aan provinciale overlegstructuren zoals de Commissie Landelijk Gebied en de Provinciale Commissie Omgevingsbeleid;
- participatie in landelijke overlegstructuren;
- organiseren van campagnes, acties, manifestaties, debatten en workshops over actuele Drentse thema's.

Organisatie

Een goede samenwerking met betrokken burgers, lokale natuur- en milieugroepen en collega-organisaties vergroot het maatschappelijke draagvlak voor de visie op duurzaamheid. De Milieufederatie Drenthe onderhoudt uitgebreide contacten met gemeenten, waterschappen, provincie, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. De milieufederatie fungeert op provinciaal niveau als vraagbaak en aanspreekpunt. Met de Milieufederaties van Groningen en Friesland wordt samengewerkt in specifieke projecten. Landelijk maakt de Milieufederatie Drenthe onderdeel uit van het netwerk van de twaalf provinciale Milieufederaties en de Stichting Natuur en Milieu, waarin kennis en ervaring wordt uitgewisseld, zo blijkt uit de informatie omtrent samenwerkingsverbanden op verschillende websites.

1.3.2 Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde

Bij de Wetenschapswinkel Economie en Bedrijfskunde komen vragen voor onderzoek of stages binnen. Tot klanten rekent de Wetenschapswinkel zowel non-profitorganisaties als commerciële bedrijven.

Missie

De Wetenschapswinkel van de faculteit Economie en Bedrijfskunde probeert de wetenschappelijke deskundigheid van de faculteiten Economie en Bedrijfskunde zo goed mogelijk in te zetten voor het oplossen van maatschappelijke problemen. De winkel heeft hierbij vooral oog voor het brede maatschappelijk belang en voor die belangen of groepen met een maatschappelijk relatief zwakke positie.

Activiteiten

- Begeleiden en organiseren van afstudeeronderzoeken, zowel individueel als in de vorm van enkele afstudeerprojecten.

- Afstudeerstages bieden en betaalde onderzoeksprojecten coördineren.
- Publiceren van onderzoeksresultaten in de publicatiereeks van de Wetenschapswinkel.

1.3.3 Dagblad van het Noorden

Het Dagblad van het Noorden is een regionaal dagblad voor de provincies Groningen en Drenthe. Het wordt uitgegeven door Hazewinkel Pers BV, dat een werkmaatschappij is van NDC Holding B.V. NDC Holding B.V. is de grootste uitgeverij in Noord-Nederland met een omzet van 153,4 miljoen euro in 2003, zo blijkt uit informatie van hun websites. NDC geeft niet alleen dagbladen, huis-aan-huisbladen en nieuwsbladen uit; het bedrijf beweegt zich ook op het gebied van commerciële radio (Rebecca Radio), Internet (NDC Elektronische Media B.V.) en geeft boeken uit (Friese Pers Boekery en Noordboek).

Missie

NDC Holding B.V. wil als multimediaal en marktgericht uitgeversconcern een leidende rol blijven spelen in de noordelijke provincies en zich verder ontwikkelen in de pluriforme informatievoorziening. Het bedrijf zal gebruik maken van gedrukte en voor het doel meest geschikte elektronische media, waarbij beeld en geluid in toenemende mate van belang worden.

Activiteiten

- Kranten uitgeven in verschillende regio's van Drenthe en Groningen
- Website met veel actuele en verschillende informatie up-to-date houden.
- Verstrekken van nieuws, advertenties, weerberichten, overlijdensadvertenties.

1.4 Onderzoeksmethodologie

1.4.1 Lijst met milieuthema's

Om inzicht te krijgen in de milieuthema's die in Drenthe een rol spelen, is op lokaal en nationaal niveau is een literatuurstudie verricht. Op basis van de gevonden informatie is een lijst samengesteld met thema's die lokaal en provinciaal van belang zijn. Vervolgens is een viertal expertinterviews gehouden met: dhr. Huizing van het Provincie Drenthe (verantwoordelijk voor het milieubeleid van de provincie), mevr. C.A. Janssen-Geers (communicatiemedewerker, Milieufederatie Drenthe), dhr. R. Hoekstra (directeur, Milieufederatie Drenthe) en dhr. L. Hendrickx (Rijksuniversiteit van Groningen). Voor het verslag van expertinterviews zie bijlage 3. Daarnaast is contact opgenomen met de Drentse milieuklachtenlijn. De milieuklachtenlijn kon gedetailleerde informatie geven over de (milieu)klachten die de afgelopen jaren bij hen zijn binnen gekomen.

De interviews, de literatuurstudie en de informatie van de Drentse milieuklachtenlijn leverden een nauwkeurigere lijst met milieu-issues op die een rol kunnen spelen onder de inwoners van

Drenthe. Samen met de opdrachtgever is uiteindelijk tot een viertal thema's gekomen en deze zijn verder uitgewerkt in de enquête (zie bijlage 2).

1.4.2 De enquête

In samenwerking met dr. L. Hendrickx (psycholoog, werkzaam bij de faculteit Natuurkunde/Milieukunde), dr. L. Voerman, drs. E. Kamphuis (wetenschapswinkel faculteit economie en bedrijfskunde) en drs. K. Ree van de IVEM Centrum voor Milieukunde en Chemiewinkel (in de faculteit Wis- en Natuurwetenschappen) is een uitgebreide enquête opgesteld. De enquête is op drie verschillende manieren afgenomen:

- via persoonlijke straatinterviews
- via schriftelijke publicatie in de Drentse editie van het Dagblad van het Noorden
- via de internetsite van het Dagblad van het Noorden.

Door voor drie afnamemethoden te kiezen kan onderzocht worden of er significante verschillen bestaan tussen de doelgroepen die per methode worden benaderd. De vragenlijst is dus beantwoord door Drentse lezers van het Dagblad van het Noorden, website-bezoekers van het Dagblad van het Noorden en door Drenten op straat. De verwachting is dat respondenten die een milieuenquête invullen via krant of internet milieubewuster zijn dan een a-selecte steekproef onder mensen op straat, omdat zij meer moeite moeten doen om de enquête in te vullen en op sturen. Dit wil overigens niet zeggen dat alleen mensen die het onderwerp aanspreekt de enquête invullen. Er zijn uiteraard ook mensen die graag hun stem willen laten horen door middel van een onderzoek.

De respondenten uit de 12 gemeentes in Drenthe zijn verdeeld in 3 regio's met een nagenoeg gelijk aantal inwoners (zie figuur 1.1), namelijk Noord (de gemeentes Noordenveld, Tynaarlo, Assen en Aa en Hunze), Zuid zuidoost, ook wel zuidoost genoemd (de gemeentes Borger-Odoorn, Emmen en Coevorden) en Zuid zuidwest, ook wel zuidwest genoemd (de gemeentes Midden-Drenthe, Westerveld, Meppel, de Wolden en Hoogeveen).

Figuur 1.1 Overzicht gemeentes in Drenthe

Voor deze driedeling is gekozen om de respondenten zo goed mogelijk over de verschillende regio's te verdelen.

Omvang en representativiteit steekproef

De wijze waarop de steekproef getrokken is, en de omvang van de steekproef bepalen de representativiteit. Bij een voldoende steekproefomvang garandeert toeval (random selectie) een evenwichtige vertegenwoordiging in de steekproef. Om betrouwbare uitspraken over de inwoners van Drenthe te kunnen doen, is gekozen voor een steekproef van 385 enquêtes. Dit aantal is afhankelijk van de populatie, het significantieniveau en het vereiste betrouwbaarheidsinterval. De populatie bestaat uit de inwoners van Drenthe. Dit zijn ongeveer 481.254 inwoners. Een betrouwbaarheidsinterval van 95% betekent dat er met 95% zekerheid gesteld kan worden dat het resultaat niet onderhevig is aan toevalligheden. Gebruikelijk voor een betrouwbaarheidsinterval is een betrouwbaarheid van 90, 95 of 99%. Als er met een zekerheid van 95% een onderzoek wordt verricht, dient de steekproef uit 385 individuen te bestaan.

Uiteindelijk bedroeg het aantal goed ingevulde straatenuêtes 278, kwamen via de krant 305 ingevulde enquêtes binnen de gestelde termijn terug (ongeveer 80 enquêtes kwamen na het sluiten van de termijn nog binnen¹) en kwamen via internet 169 ingevulde enquêtes binnen. De totale steekproef kwam hierdoor op totaal 752 respondenten, dus ruim boven het vereiste van 385 respondenten voor een betrouwbare, representatieve steekproef. Om de representativiteit te verhogen is bovendien de straatenuête in verschillende dorpen is afgenomen, waarbij geprobeerd is om een evenwichtig percentage mannen en vrouwen van verschillende leeftijdsgroepen te benaderen.

Opzet enquête en schalen

Op basis van de literatuurstudie en diverse interviews met experts zijn de enquêtevragen opgesteld (zie bijlage 2). Bij de antwoorden die de respondenten konden geven is gebruik gemaakt van een non-comparatieve schaal, een likert-schaal. Dit is een vijfpuntsschaal met een neutrale middenkeuze, zodat respondenten hun mening kunnen geven op stellingen in de vorm van ‘helemaal mee oneens’ tot ‘helemaal mee eens’. Voor de likert-schaal is gekozen, omdat deze schaal begrijpbaar is voor de respondent en geschikt is voor mail, telefonische en persoonlijke interviews (Malhotra, 2004, p. 259). Een nadeel is dat bij stellingen het lang kan duren, voordat respondenten de stellingen gelezen hebben. Dit geldt met name voor gecompliceerde onderwerpen, zoals bijvoorbeeld bij vraag 11 van de enquête.

Naast de likert-schaal is een kolom met ‘ik weet het niet’ geplaatst, zodat de respondenten een uitweg hebben en niet het neutrale midden (3) kiezen bij twijfels. Dit verhoogt tevens de betrouwbaarheid. Verder is ‘ik weet niet’ een goede manier voor respondenten om aan te geven dat ze niet genoeg informatie hebben over het onderwerp om er een gedegen antwoord op te geven. De enquête bestaat uit een zevental onderdelen.

¹ Deze 80 zijn niet in de verwerking meegenomen, maar zijn wel aan de Milieufederatie Drenthe overhandigd.

Pretesten

Om ervoor te zorgen dat de enquêtes de juiste resultaten zullen opleveren is de opgestelde enquête vooraf getest om eventuele fouten zoveel mogelijk uit te sluiten. In de pretest zijn ongeveer 20 enquêtes afgenomen in winkelcentrum Paddepoel te Groningen, 15 enquêtes op de Rijksuniversiteit Groningen en 15 bij ouders, vrienden en kennissen. Voor deze verschillende locaties is gekozen, om een brede groep mensen te benaderen van verschillende leeftijden, die een afspiegeling dient te vormen van de respondenten die daadwerkelijke werden geënquêteerd. Bij het pretesten bleek dat de enquête te lang was, het invullen duurde ongeveer 15 à 20 minuten, en dat een aantal vraagstellingen onduidelijk was geformuleerd. Besloten is om de enquête in te korten en voor een aantal onderwerpen zeer specifieke vragen te stellen zodat betere conclusies getrokken konden worden. Vervolgens is de vragenlijst voorgelegd aan de opdrachtgevers en projectbegeleiders.

Methode van steekproeftrekking

Voor de bepaling van de steekproef van de straatenuquête is gebruikt gemaakt van ‘quota sampling’. Dit houdt in dat de respondenten willekeurig zijn gekozen, nadat met de relevante karakteristieken rekening is gehouden (Malhotra, 2004, p. 323). Voor de persoonlijke straatenuêtes zijn willekeurig inwoners van Drenthe benaderd, zodat een respons kan worden verkregen waarin een algemeen beeld gecreëerd wordt van de inwoners in Drenthe. Eind mei 2004 zijn de straatenuêtes afgenomen in Dwingelloo, Hoogeveen, Coevorden, Norg, Assen, Borger, Emmen en Gasselte, zodat de grotere plaatsen en kleinere dorpen zijn vertegenwoordigd in de steekproef. Door plaatsen door heel Drenthe te kiezen wordt voorkomen dat er een vertekend resultaat ontstaat, omdat bijvoorbeeld respondenten in noordwest Drenthe meer betrokken zijn bij de discussie rondom vliegveld Eelde, terwijl respondenten in Coevorden waarschijnlijk een negatieve houding hebben tegenover de komst van de vuilverbranding. In de omgeving Emmen is een groot aantal enquêtes ingevuld, mede door het mooie weer waren respondenten daar hoog gemotiveerd. In de kleinere dorpen bleek het moeilijk Drenten te interviewen, omdat er veel toeristen kwamen en de bereidheid tot deelname gering was.

Voor de krantenenuquête is gebruikt gemaakt van een ‘convenience sampling’, dit houdt in dat dat de leden van steekproef zijn gekozen, omdat deze voor de onderzoeker gemakkelijk toegankelijk zijn. Er dus geen rekening gehouden met relevante karakteristieken, waardoor er geen aandacht is geschonken aan de representativiteit van de steekproef. (Malhotra, 2004, p. 321). De enquête is alleen geplaatst in de Drentse edities van het Dagblad van het Noorden, en op internet. Aan de hand van de postcode kon nagegaan worden of deze daadwerkelijk door de Drenten is ingevuld. Een voorwaarde voor deelname aan alle type enquêtes was, dat de respondent de afgelopen 5 jaar in Drenthe heeft gewoond.

1.4.3 Methode van verwerking en analyseren van gegevens

De drie verschillende enquêtes, zijn apart verwerkt en geanalyseerd, om te beoordelen of er significante verschillen zijn tussen de doelgroepen van de verschillende media. Op deze wijze kan bepaald worden welke afnamemethode het meest effectief is geweest om de milieu-issues te kunnen bepalen en om een bepaalde doelgroep te bereiken. Bovendien zijn de resultaten in 3 regio's verdeeld, om te kijken of er grote verschillen zijn tussen de regio's als het gaat om de verschillende thema's of het milieubewustzijn. Verder is een groot aantal statistische toetsen uitgevoerd om de verbanden tussen de vragen na te gaan. Hierbij zijn alle drie methodes van enquêteren samengevoegd en is uitgegaan van één bestand.

1.4 Opzet van het rapport

Na een korte introductie over de Milieufederatie Drenthe, overige betrokkenen en de afbakening van de opdracht in deze inleiding, wordt in het volgende hoofdstuk dieper ingegaan op de verkregen milieuthema's en de opzet van de enquête. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de enquête gepresenteerd. Hierin wordt eerst ingegaan op de verschillen tussen de respondenten die via de krant, internet of de straat de enquête hebben ingevuld.

2 Milieuthema's

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe, uit milieu-issues die spelen in Nederland en Drenthe, een keuze is gemaakt voor de vier thema's die verder onderzocht zijn in enquête. De keuze voor de vier thema's is gebaseerd op literatuurstudie, expertinterviews en informatie van de provinciale milieuklachtenlijn.

2.2 Milieu- en natuurthema's

Uitvoerig deskresearch naar milieu- en natuurthema's heeft geleid tot een lijst met verschillende thema's. Deze lijst met thema's is onderverdeeld in provinciale (zie tabel 2.1) en regionale aspecten (ziet tabel 2.2). De tabellen zijn samengesteld door te onderzoeken naar welke thema's onderzoek is gedaan, welke thema's het meest voorkomen in krantenartikelen, over welke thema's klachten zijn binnengekomen bij de provincie en welke actuele thema's bij verschillende milieuorganisaties spelen.

Tabel 2.1 Provinciale milieuthema's

milieuonderwerp	bron
Luchtvervuiling	(milieuklachtenlijn, Huizing, CBS)
Waterverontreiniging	(milieuklachtenlijn, Huizing, CBS)
Bodemverontreiniging	(milieuklachtenlijn, CBS)
Geluidshinder	(CBS, krantenartikelen, milieuklachtenlijn)
Stankoverlast, zowel mest als van fabrieken	(CBS, milieuklachtenlijn)
Scheiden van huishoudelijk afval	(CBS, Milieufederatie)
Energiebesparing/ Groene stroom	(Ministerie van economische zaken, VROM)
Zwerfvuil	(CBS, Milieufederatie, Hoekstra, Huizing)
Waterbesparing	(Milieucentraal, CBS)
Landschap(vervuiling)	(Milieufederatie)
Landbouw en biologische landbouw	(Ministerie van VROM, Milieufederatie)
Duurzaam bouwen	(Ministerie van VROM, Milieufederatie)

Tabel 2.2 Regionale milieuthema's

Milieuthema	bron
Geluidsoverlast vliegveld Eelde	(milieuklachtenlijn, Huizing, Hoekstra, krantenartikelen)
VAM Wijster (uitbreiding capaciteit)	(Huizing, krantenartikelen)
Eikenbomen bij Borger (zie §XX)	(Huizing, krantenartikelen)
Vuilverbranding Coevorden	(Huizing, krantenartikelen, energiepolicy, Rhee)

Vervolgens zijn de experts, dhr. Huizing, mevr. Janssen-Geers, dhr. Hoekstra en dhr. Hendrickx gevraagd welke thema's zij het meest belangrijk vinden en welke thema's er het meest spelen in Drenthe. Hieruit kwamen de volgende thema's naar voren: Afval, Natuur & Landschap, Landbouw & Landschap en Energie. De enquête is opgebouwd rond deze thema's. Hiernaast zijn ook nog andere thema's meegenomen in het onderzoek, maar op een minder diepgaande manier.

2.2.1 Afval

Dat een huishouden afval produceert is onvermijdelijk. Denk bijvoorbeeld aan verpakkingen, schillen, restjes en versleten spullen. Dit alles leidt tot een continue stroom van afval. De provinciale overheid in Drenthe is steeds meer bezig om op een milieuverantwoorde manier de afvalstroom te verwerken. Zo zijn afvalverbrandingsovens schoner geworden en is er meer aandacht voor hergebruik van materialen. Ook worden er allerlei (overheid)campagnes gestart om de burger bewust te maken van de hoeveelheid afval die wordt geproduceerd. Een actueel item is dat in Drenthe vanuit het bedrijfsleven nieuwe initiatieven zijn genomen voor de bouw van extra afvalverbrandingsinstallaties. Dit initiatief heeft veel stof tot discussie gegeven onder de Drenten (met name in Coevorden, waar een nieuwe installatie door het bedrijfsleven is gepland).

Een tweede onderwerp dat steeds meer naar voren komt is het zwerfvuil. Uit de meest recent gepubliceerde ergernis top 10 blijkt dat zwerfvuil op de 3^e plaats staat met 47% van de Nederlanders die zich irriteren, aldus een onderzoek verricht door de ANWB onder 6000 leden en niet-leden (Telegraaf, 14 mei 2004). Mensen worden steeds lakser als het gaat om het weggooien van afval. Vaak wordt klein afval, zoals papier en fruitresten, op straat gegooid om het ritje naar de prullenbak te besparen. Dit kwam duidelijk naar voren tijdens de gesprekken die zijn gevoerd met experts. Ook uit de klachten die binnenkomen bij de klachtenlijn van de provincie Drenthe blijkt dat mensen vaker klachten uiten over afval. Mensen gaan, zo lijkt het althans, zich steeds meer ergeren aan rondslingerend afval en de grote hoeveelheden afval die worden geproduceerd.

Het thema afval is dus van belang om op te nemen in de enquête. Afval is echter een erg breed begrip: van huishoudelijk afval, tot zwerfvuil en afvalstoffen van fabrieken. De enquête beperkt zich toch huishoudelijk afval, afvalverbranding en zwerfval. Omdat burgers steeds meer klagen en ook de provinciale overheid er steeds meer mee bezig is (door middel van campagnes) is het van belang om te analyseren hoe zich dit vertaalt in de bereidheid van burgers om iets aan het afvalprobleem te doen. Verder is gekeken welke rol de burger de overheid aanmeet in dit thema.

2.2.2 Natuur en landschap

Drenthe heeft als provincie een eigen zeer specifieke aantrekkingskracht door het prachtige landschap en de groene, rustige, mystieke sfeer. Drenthe is vooral bekend om zijn hunebedden en vele grafheuvels. In het afgelopen decennia is de zorg over de aantasting van het landschap door o.a. nieuwbouw, uitbreiding recreatiegebieden, verstedelijking en verontreiniging enorm gegroeid. Uit NIPO-onderzoek bleek dat men de aanwezigheid van natuur en open landschap direct in de buurt zeer belangrijk vindt. Er zal een goede balans moeten ontstaan tussen natuur, recreatie en verstedelijking.

Bij dit thema zal ook het toekomstperspectief onder de aandacht worden gebracht. Omdat natuur en landschap omvangrijke thema's zijn, is ervoor gekozen alleen de meest actuele aspecten hiervan mee te nemen. Tevens is gekeken naar wat de burger verwacht van de overheid op het gebied van landschap- en natuurbeheer.

2.2.3 Landbouw en natuur

De landbouw in Drenthe komt de laatste tijd vaak in het nieuws. De provincie Drenthe is bij uitstek een provincie waar veel traditionele landbouw wordt bedreven. Deze landbouw tast in sommige facetten het milieu aan. Zo onttrekt de bollenteelt in het zuidwesten van Drenthe veel grondwater, wat een nadelig effect kan hebben op de overige vegetatie in die omgeving. Tevens zijn er discussies over de manier van landbouw zoals die momenteel bedreven wordt. De laatste jaren komt er een schommelend aantal klachten bij de Drentse milieuklachtenlijn binnen over meststankoverlast: in 1995 21 klachten oplopend tot 56 klachten in 1997, dalend naar 19 klachten in 2002 en 7 in 2003.

De provincie zoekt steeds meer naar mogelijkheden om de landbouw in goede banen te leiden. Zo worden volgens dhr. Huizing, de boeren actief betrokken bij natuur- en landschapbeheer. Ook het uitbreiden van landbouw wordt zoveel mogelijk gedaan in gebieden waar dit zo min mogelijk het landschap en natuur aantast.

Burgers en overheid raken steeds meer betrokken bij landbouw, het landschap en de natuur daarom heen, zodat ook dit thema uitgebreid in de enquête is opgenomen.

2.2.4 Energie

Per 1 juli 2004 is de energiemarkt vrijgegeven. Consumenten mogen dan zelf hun energieleverancier kiezen. Verder vinden veel Nederlanders dat duurzame energie meer door de overheid gestimuleerd moet worden. Met name door de afnemende energievoorraad en het milieuvriendelijker kunnen produceren van energie staat duurzame energie steeds meer in de belangstelling.

Ook de provinciale overheid is steeds actiever met het zoeken naar plaatsen waar duurzame energie opgewekt kan worden. Verder probeert de overheid met campagnes duurzame energie te promoten zodat de afname van dit type stroom zo groot mogelijk wordt.

Doordat de energiemarkt volop in beweging is, de overheid zich steeds meer betrokken voelt bij energie en (milieu)organisaties zich bezig houden met duurzame energie is het van belang te onderzoeken in hoeverre dit aspect leeft onder de Drenten. Hoe betrokken zijn mensen bij (duurzame) energie en zijn zij bereid hiervoor extra te betalen? Omdat consumenten snel zeggen dat ze wel gebruik willen maken van groene stroom in plaats van grijze stroom is het tevens belangrijk om te weten of mensen ook bereid zijn hiervoor te (extra) betalen.

2.3 Opzet van de enquête

Over elk van de vier thema's in de enquête zijn vier of vijf vragen gesteld. Daarnaast zijn vragen opgenomen over gebruik van milieubesparende middelen, informatiebronnen, milieu-issues, milieubewustzijn en bereidheid om mee te denken over milieu-issues (zie bijlage 1 voor de hele enquête). De enquête start met enkele algemene vragen.

Algemene vragen

1. Geslacht?
2. Wat is uw leeftijd? _____ jaar
3. Hoogst voltooide opleiding?
4. Wat zijn de eerste 4 cijfers van uw postcode?
5. Bent u de afgelopen 4 jaar lid geweest van een natuur- of milieuorganisatie?
6. Van welke organisatie bent u lid (geweest)?

Op advies van dhr Hendrickx begint de enquête met zes algemene vragen, die eenvoudig zijn in te vullen. Als de enquête start met moeilijk te beantwoorden vragen zijn respondenten geneigd niet mee te werken aan de enquête. Vraag 4 (cijfers van de postcode) is opgenomen, zodat er een mate van zekerheid is dat de mensen die de enquête invullen daadwerkelijk uit Drenthe komen. Verder zijn de respondenten met behulp van de postcodes ingedeeld in één van de drie regio's.

Vragen over motivatie gebruik van milieubesparende middelen

7 Maakt u gebruik van...? Of bent u van plan het binnen 5 jaar te gaan doen?

Graag de goede antwoorden omcirkelen en indien u 'ja' heeft geantwoord dan graag ook aangeven of het uit milieuoverweging of kostenbesparing is door het hokje zwart te maken

	Nu	Binnen vijf jaar	Milieu overwe- ging	Kosten besparing
• Groene stroom	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Zonnepanelen	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Spaarlampen	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Isolatie/ dubbelglas	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Waterbesparende kranen/ douchekop	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Scheiden van huishoudelijk afval	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Eko-/ biologische producten	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐
• Dag-/ nachtstroom	Ja/ Nee	Ja/ Nee	☐	☐

Vraag 7 geeft informatie over het gebruik van milieubesparende middelen of plannen om dit te gaan doen binnen 5 jaar. Verder wordt met deze vraag achterhaald of dit gedaan wordt uit milieuoverwegingen of uit kostenbesparing. Hierdoor kan gekeken worden wat er op dit moment speelt en op welke termijn in de toekomst (binnen 5 jaar). Deze vraag geeft voor een deel weer hoe milieubewust mensen zijn. Denken mensen na over bepaalde milieuaspecten en is bewust gekozen voor milieubesparende middelen uit kosten dan wel milieuoverwegingen?

Vraag over informatie bronnen

8 Waar haalt u de informatie over milieuthema's vandaan?

Vraag 8 is opgenomen om te achterhalen op welke manier respondenten aan informatie komen over milieu en/of natuur, zodat de Milieufederatie Drenthe bij de keuze van het medium voor het overbrengen van informatie naar Drenten hier rekening mee kan houden.

Milieu-issues

9 Geef aan hoe belangrijk u de onderstaande milieuthema's vindt op een schaal van 1 (heel onbelangrijk) t/m 5 (heel belangrijk). Graag het juiste antwoord omcirkelen of 'ik weet het niet' aankruisen.

	Heel onbelangrijk		Neutraal		Heel belangrijk	Weet het niet
Luchtvervuiling	1	2	3	4	5	☐
Verontreiniging oppervlaktewater	1	2	3	4	5	☐
Bodemverontreiniging	1	2	3	4	5	☐
Geluidshinder	1	2	3	4	5	☐
Stankoverlast	1	2	3	4	5	☐

Scheiden huishoudelijk afval	1	2	3	4	5	☐
Groene stroom	1	2	3	4	5	☐
Zwerfvuil	1	2	3	4	5	☐
Waterbesparing	1	2	3	4	5	☐
VAM Wijster	1	2	3	4	5	☐
Landschapsvervuiling	1	2	3	4	5	☐
Geluidshinder vliegveld Eelde	1	2	3	4	5	☐
Afvalverbranding Coevorden	1	2	3	4	5	☐
Duurzaam bouwen (bv. zonnepanelen)	1	2	3	4	5	☐
Biologische landbouw	1	2	3	4	5	☐

10 Kunt u uit de bovenstaande thema's de 3 belangrijkste aangeven?

De issues die de respondenten moeten waarderen naar belangrijkheid in vraag 9 komen voort uit het deskresearch en expertinterviews. De resultaten van vraag 9 en 10 vormen samen een lijst van de milieu- en natuurthema's die belangrijk zijn voor de Drenten. Aan de hand van vraag 10 kan vervolgens een top 5 worden opgesteld met de meest belangrijke thema's.

CBS-stellingen

11 HIERONDER VOLGEN 11 STELLINGEN OVER MILIEUBEWUSTZIJN. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEEFT OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.	1	2	3	4	5	☐
Als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.	1	2	3	4	5	☐
Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.	1	2	3	4	5	☐
Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen.	1	2	3	4	5	☐
Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten.	1	2	3	4	5	☐
Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.	1	2	3	4	5	☐
Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen.	1	2	3	4	5	☐
Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke	1	2	3	4	5	☐

beperking van het gemotoriseerde verkeer.							
Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.	1	2	3	4	5	☐	
Ik vind mijzelf milieubewust.	1	2	3	4	5	☐	
Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang.	1	2	3	4	5	☐	

Vraag 11 bestaat uit 11 stellingen, waarvan er 9 zijn overgenomen uit de enquête van het CBS om offerbereidheid, milieubezorgdheid en actiebereidheid te meten onder de Nederlandse bevolking, zodat het milieubewustzijn van de Drenten vergeleken kan worden met dat van de gemiddelde Nederlander. De laatste twee stellingen 'Ik vind mijzelf milieubewust' en 'ik vind regionale vliegvelden van economisch belang' zijn toegevoegd door de onderzoekers.

Gekozen thema's

12 HIERONDER STAAN 4 STELLINGEN DIE BETREKKING HEBBEN OP HET HUISHOUDELIJKE AFVAL IN DRENTHE. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEeft OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil.	1	2	3	4	5	☐

13 HIERONDER STAAN 6 STELLINGEN DIE BETREKKING HEBBEN OP DE DRENTSE NATUUR EN HET LANDSCHAP. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEeft OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit gaat.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur.	1	2	3	4	5	☐

Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden. 1 2 3 4 5

Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid. 1 2 3 4 5

14 HIERONDER STAAN 5 STELLINGEN DIE BETREKKING HEBBEN OP LANDBOUW EN NATUUR IN DRENTHE. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEeft OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu.	1	2	3	4	5	☐
Ik heb veel last van de stank van mest.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid.	1	2	3	4	5	☐
Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten.	1	2	3	4	5	☐

15 PER JULI 2004 WORDT DE ENERGIEMARKT VRIJGEGEVEN EN KAN IEDEREEN EEN EIGEN ENERGIE- LEVERANCIER KIEZEN. WAT IS UW MENING ALS HET OM GROENE STROOM GAAT?

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren.	1	2	3	4	5	☐
Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie.	1	2	3	4	5	☐
Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt.	1	2	3	4	5	☐
Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken.	1	2	3	4	5	☐

Om er achter te komen hoe de gemiddelde Drent denkt over de vier gekozen thema's zijn in vragen 12, 13, 14 en 15 van de enquête per thema stellingen opgenomen met de

antwoordcategorieën: ‘helemaal niet mee’, ‘eens, mee eens’, ‘neutraal’, ‘mee eens’ en ‘helemaal niet mee eens’.

Bereidheid voor verdere benadering

16 De Milieufederatie wil in de toekomst meer mensen betrekken bij het meedenken over milieuaspecten in Drenthe. Wilt u in de toekomst benaderd worden om mee te denken over milieu in Drenthe?

16b Als u op vraag 16a "Ja" heeft geantwoord, kunt u hier uw gegevens invullen:

17 Op welke manier zou u het liefst betrokken willen worden (meerdere antwoorden mogelijk)?

- Groepsdiscussie
- Panel – deelname
- Internet
- Telefonische enquête
- Persoonlijke enquête
- Schriftelijke enquête
- E-mail enquête

18 Hoe vaak per jaar zou u deel willen nemen aan een onderzoek naar milieu?
_____ per jaar

Als u kans wilt maken op één van de Iris-cheque kunt u hieronder uw gegevens invullen.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/ Plaats _____

Vraag 16 tot en met 18 zijn gesteld om een adressenbestand voor de Milieufederatie Drenthe op te zetten met respondenten die op de een of andere manier betrokken willen worden bij de milieuproblematiek. Met deze vragen wordt tevens geprobeerd uit te zoeken hoe en hoe actief men betrokken wil zijn, zodat de Milieufederatie mensen kan benaderen die mee willen denken over milieu in Drenthe.

2.4 Kanttekeningen bij de enquête

1. In de internetenquête blijkt vraag 12 verkeerd te staan, er is een stelling teveel toegevoegd.
2. In de krant bleek een stelling dubbel te zijn opgenomen, namelijk; “waterverontreiniging tegen gaan” en vraag 5 verkeerd afgedrukt te staan. De kopjes erboven waren verschoven zodat niet duidelijk was wat er gevraagd werd.

3. Vraag 7 of er nu gebruik wordt gemaakt van groene stroom etc., uit milieu of uit kosten overweging, en binnen 5 jaar, werd slecht beantwoord door de respondenten. Gebleken is dat deze vraag te moeilijk was om te beantwoorden in de vorm zoals hij nu werd aangeboden. Helaas is dit niet gebleken bij het pretesten van de enquête. De 5 jaren termijn is niet meegenomen in de analyse.
4. De gemiddelde leeftijd in dit onderzoek licht bovengemiddeld. Met name bij de enquête in de krant zijn er veel reacties binnen gekomen van mensen met een hogere leeftijd.
5. In de krant is bij de thema's (vraag 9) ook gevraagd naar energiebesparing, een extra item wat per ongeluk in de vragenlijst terecht is gekomen. Dit item is niet opgenomen bij de straat of internetenquête.
6. Bij de internetenquête is niet gevraagd naar aantal jaren lidmaatschap van een natuur of milieuorganisatie
7. Krant- en internetenquête kunnen minder representatief zijn, doordat deze waarschijnlijk eerder zullen worden ingevuld door respondenten die in milieu geïnteresseerd zijn.
8. In de kleinere dorpen bleek het moeilijk om respondenten te vinden voor deelname aan de persoonlijke interviews. Gelukkig kwamen er in de steden ook veel Drenten uit dorpen om te winkelen en werken.
9. Bij straatenkêtes bleek dat mooi weer een voorwaarde is voor een redelijke respons.

3 Milieubewustzijn onder Drenten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de enquête besproken. Op basis van een factoranalyse en realibility analyse wordt getoetst of de CBS-stellingen en de stellingen die geformuleerd zijn onder de milieuthema's geschikt zijn om milieubewustzijn te meten. Aan deze toetsen wordt kort aandacht besteed. Het hoofdstuk begint in paragraaf 3.2 met het analyseren van de verschillende groepen respondenten. In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op het belang dat de inwoners van Drenthe hechten aan verschillende milieu-issues. De paragraaf begint met het samenstellen van een top 5. In paragraaf 3.4 wordt vervolgens het milieubewustzijn gemeten aan de hand van de CBS-stellingen en in paragraaf 3.5 aan de hand van de vier milieuthema's: afval, landbouw, natuur en energie. Of en waarom gebruik wordt gemaakt van milieubesparende middelen komt in paragraaf 3.6 aan de orde. Het hoofdstuk eindigt met enkele algemene conclusies over het milieubewustzijn van de inwoners van Drenthe.

3.2 Sociaaldemografische kenmerken van de respondenten

Zoals uit paragraaf 1.4.2 bleek was de respons van 752 ingevulde enquêtes boven verwachting. Via straatinterviews bedroeg het aantal ingevulde enquêtes 278 (37%), via de krant 305 (41%) en via internet 169 (23%). In tabel 3.1 staan de belangrijkste verschillen met betrekking tot sociaaldemografische kenmerken samengevat per type enquête. Ter vergelijking zijn in de laatste kolom de kenmerken voor de provincie Drenthe weergegeven. De tabel geeft uitsluitend de gemiddelden en exacte getallen weer van de verschillende enquêtes. Het valt op dat mannen oververtegenwoordigd zijn bij de krant en internet. Het relatief grote aantal respondenten uit het zuidoosten bij de straatquêtes komt doordat de bereidheid om mee te werken hier groter was. Verder valt af te lezen dat een ruime meerderheid van de krantrespondenten lid is van een milieuorganisatie. Dit bevestigt het vermoeden dat de respondenten die via de krant de enquête invulden meer met milieu bezig zijn dan de respondenten die via de overige enquête-typen zijn benaderd.

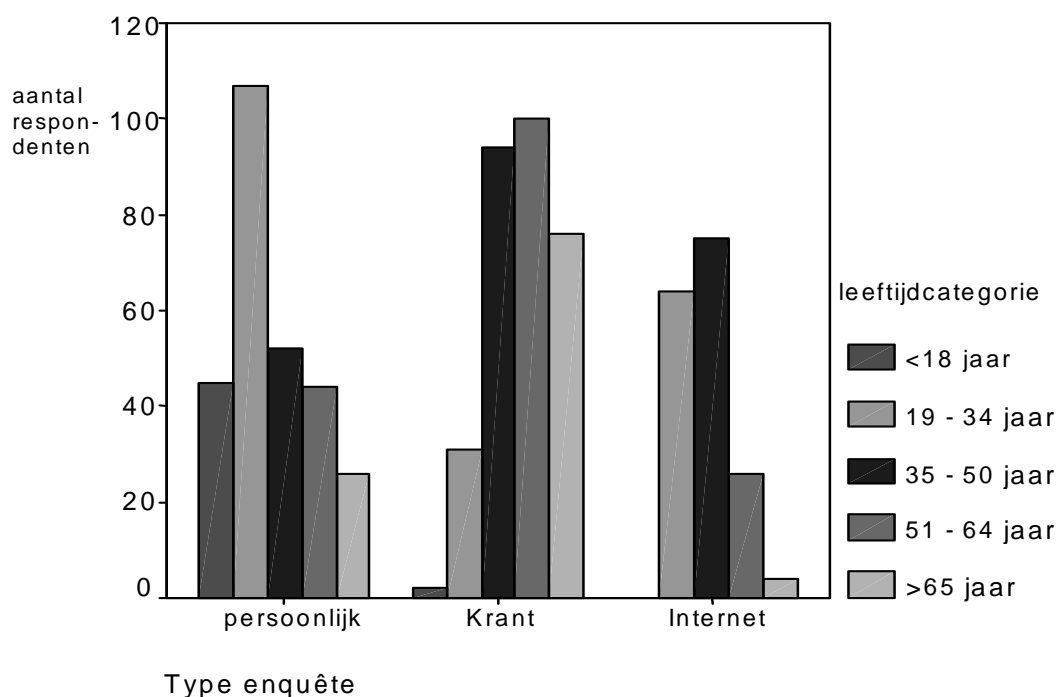
Tabel 3.1 Sociaal-demografische gegevens per type enquête

	Persoonlijk	Krant	Internet	Totaal enquête	Drenthe
# Respond.	278	305	169	752	481431 inw.
Verhouding man/vrouw (%)	45/ 55	58/ 42	67/ 33	55/ 45	50/ 50

Gemiddelde leeftijd (jaren)	36.7	53.5	39.6	44.2	39,6
Gemidd. opleidingsniveau	Middelbaar	Hoger	Middelbaar/hoger	33% HBO 29% MBO	16% HBO 46% MBO
Regio	Zuidoosten	Noorden	Gelijke verdeling	28% N 44% Z-O 29% Z-W	31% N 35% Z-O 33% Z-W
Lid organisatie	23%	64%	33%	42%	-

3.2.1 Leeftijd

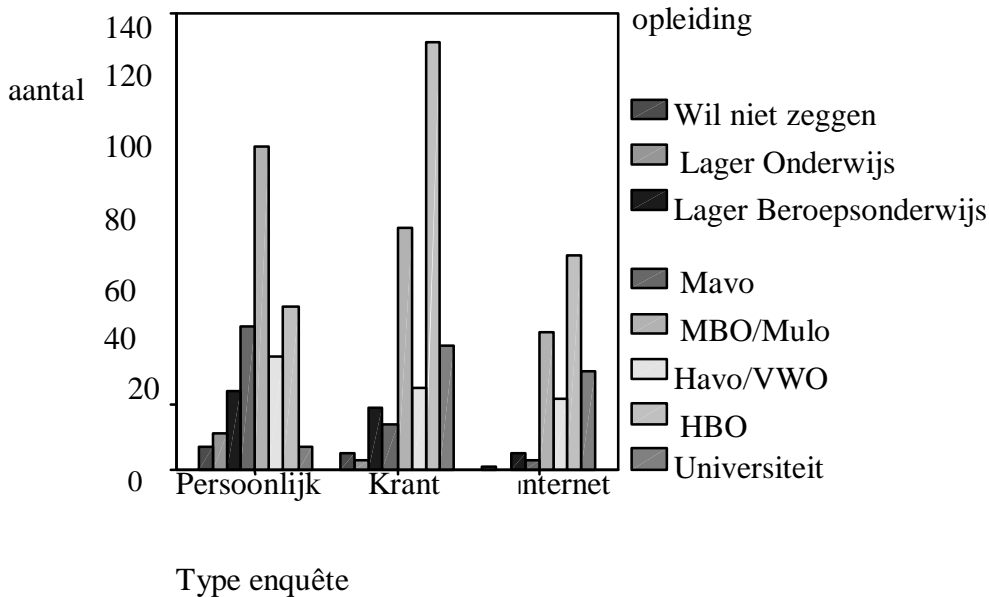
Uit tabel 3.1 valt af te lezen dat de gemiddelde leeftijd van de respondent 44 jaar is, (jongste leeftijd is 16 jaar en de oudste is 80 jaar), de gemiddelde leeftijd van de respondent op straat bedroeg 37 jaar, van de krantrespondent 54 jaar en van de internetrespondenten 40 jaar. In figuur 3.1 is de leeftijd per enquête type verder uitgewerkt. Hieruit blijkt dat de grootste leeftijdsgroep die via straat bereikt werd, de leeftijdsgroep 19 – 34 jaar was, die via internet bereikt werd was 35-50 jaar en via de krant 51 – 64 jaar. Verder valt op dat de leeftijdsgroep onder de 18 jaar vooral via de straat werd bereikt en niet via internet.

Figuur 3.1 Leeftijd respondenten per type enquête

3.2.2 Opleiding

In figuur 3.2 is het opleidingsniveau van de verschillende type respondenten uiteengezet. Hieruit valt af te lezen dat grootste groep respondenten die persoonlijk benaderd zijn via straatenuêtes een MBO/MULO, dus een middelbare opleiding hebben genoten. Het aantal respondenten met een MBO/MULO die via de krant zijn bereikt is lager en via internet nog veel lager. Opvallend is het grote aantal respondenten van de krant met een universitaire of hogere opleiding. Ook de bij de internetrespondenten is het aantal respondenten met hoger onderwijs groot.

Figuur 3.2 Opleiding respondenten per type enquête

In tabel 3.2 is het opleidingsniveau per regio in Drenthe volgens CBS-gegevens uit 2000 opgenomen en in tabel 3.3 het opleidingsniveau van de respondenten per regio. Het opleidingsniveau van de CBS-gegevens blijkt nogal te verschillen met dat van de respondenten. In alle drie de regio's blijkt het opleidingsniveau van de respondenten aanzienlijk hoger te zijn dan het opleidingsniveau dat de CBS-cijfers van Drenthe aangeven. Het lager onderwijs is bij de respondenten in alle drie de regio's ondervertegenwoordigd en het hoger onderwijs oververtegenwoordigd. Het middelbaar onderwijs is in zuidoosten oververtegenwoordigd en in het Noorden ondervertegenwoordigd. Het verschil in opleiding is significant². Een mogelijke oorzaak van deze vertekening is dat het onderwijssysteem in de laatste decennia is gewijzigd, waardoor de oudere respondenten (vaak via de krant) wellicht niet weten tot welke categorie ze behoren, bijvoorbeeld HBS wordt als HBO aangegeven. Een

² De chi-kwadraat is 81,09. Met 4 graden van vrijheid en een alfa van 5% is de kritische waarde 7,815. De kritische waarde is kleiner dan de chi-kwadraat zodat het verschil tussen CBS-cijfers en de die van de enquête significant is.

andere reden kan zijn dat met name de hoogopgeleiden de moeite hebben genomen om de enquête in te vullen en op te sturen.

Tabel 3.2 Opleiding per regio volgens CBS (in % en aantallen)

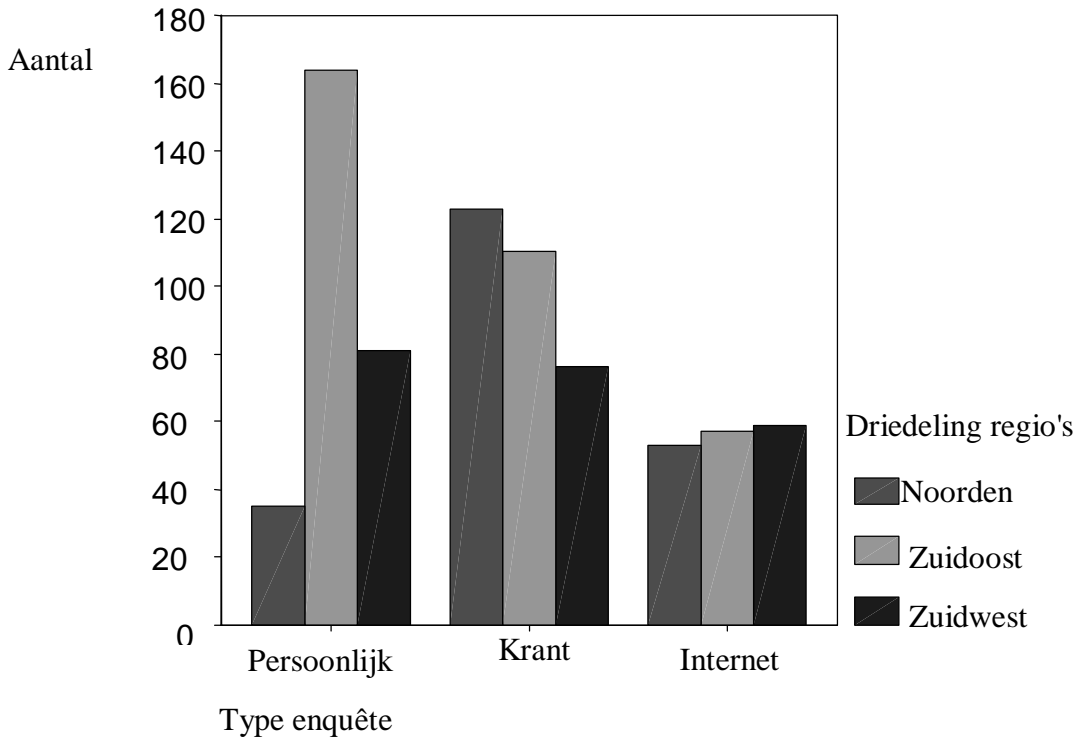
CBS-info 2002	Lager onderwijs (%)	Middelbaar onderwijs (%)	Hoger onderwijs (%)	Aantal
Noord	29	47	23	116.000
Zuid oost	44	45	11	113.000
Zuid west	41	47	12	83.000

Tabel 3.3 Opleiding per regio in huidig onderzoek(in % en aantallen)

Enquête	Lager onderwijs (%)	Middelbaar onderwijs (%)	Hoger onderwijs (%)	Aantal
Noord	7	36	57	208
Zuid oost	9	56	35	320
Zuid west	8	49	43	214

3.2.3 Regio indeling

Uit figuur 3.3 valt af te lezen dat de respons in de regio zuidoost Drenthe in de straatenuêtes veel hoger is dan via de andere twee enquêtemethoden. Hierdoor is zoals in tabel 3.1 viel af te lezen het totale aandeel respondenten uit de regio zuidoost Drenthe van alle respondenten met 44% ook hoog. Dit is te verklaren doordat in Emmen zeer veel persoonlijke enquêtes zijn afgenomen (zie tabel 3.4). Dit kwam onder andere door de weersomstandigheden. In Emmen scheen de zon en waren de terrassen vol, terwijl het in Assen regende en iedereen snel doorliep. Doordat Emmen de grootste stad van Drenthe is, geeft dit niet een grote vertekening in representativiteit van de steekproef (oftwel de random sampling error is gering, zie Malhotra, 2004, p. 89). Bovendien is door de krante- en internetrespondenten de oververtegenwoordiging in het zuidoosten van Drenthe weer iets recht getrokken.

Figuur 3.3 Respondenten per type enquête per regio (in aantallen)

Tabel 3.4 Inwoners per gemeente (%)

Gemeente	Percentage inwoners
Aa en Hunze	5
Assen	13
Borger-Odoorn	5
Coevorden	8
Emmen	22
Hoogeveen	11
Meppel	6
Midden-Drenthe	7
Noordenveld	7
Tynaarlo	7
Westerveld	4
De Wolden	5

Bron: CBS statline databank

3.2.4 Lid organisatie

Uit tabel 3.1 is het percentage respondenten per type enquête af te lezen dat lid is van één of meerdere natuur- en milieuorganisaties. Het wel of niet lid zijn van een organisatie geeft een bepaalde mate van betrokkenheid met natuur of milieu aan. Van de Drenten is 23% lid van een milieu- of natuurorganisatie. Het aantal respondenten dat lid is van een natuur- of milieuorganisatie is bij de krantenquête het grootst: 64%. Het kan zijn dat vooral krantenlezers met een grotere betrokkenheid bij natuur of milieu de moeite nemen om de enquête in te vullen. De organisaties waar de meeste respondenten lid van zijn, zijn: Natuurmonumenten, Greenpeace, Wereld Natuur Fonds, Het Drentse Landschap, IVN en Milieudefensie. De organisaties waar meer dan 1 respondent lid van is, zijn weergegeven in tabel 3.5.

Tabel 3.5 Aantal lidmaatschappen per organisatie (meer dan 1 lidmaatschap)

Organisatie	Aantal
Natuurmonumenten	113
Greenpeace	76
Wereld Natuur Fonds	40
Het Drentse landschap	37
IVN	20
Milieudefensie	19
Waddenvereniging	10
Vogelbescherming	9
Staatsbosbeheer	8
Stichting AAP	3
Natuur en milieu	3
Gronings Landschap	3
Postcodeloterij	3
De Kleine Aarde	2

3.2.5 Informatiebronnen over natuur en milieu

Met vraag 8 in de enquête is geprobeerd te achterhalen waar de respondent zijn informatie over natuur- en milieuthema's vandaan haalt. In tabel 3.6 zijn de resultaten per type enquête aangegeven. Uit de tabel blijkt dat voor het verspreiden van informatie over natuur en milieu het beste gebruik kan worden gemaakt van televisie of regionale kranten. Artikelen in tijdschriften en boeken komen minder onder de aandacht van de mensen in Drenthe. De Drenten die via persoonlijke straatenuêtes werden benaderd gebruiken de televisie als voornaamste informatiebron, de krantenrespondenten gaven aan de regionale krant en de

televisie als informatiebron te gebruiken. Deze groep maakt weinig gebruik van internet, boeken en tijdschriften. De internetrespondent is het beste te benaderen via tijdschriften, internet en de kranten.

Tabel 3.6 Informatiebronnen over milieu en natuur(in aantallen)

	Persoonlijk	Krant	Internet	Totaal
Televisie	209	227	124	560
Folders	66	165	56	287
Tijdschriften	65	3	89	157
Landelijke krant	74	99	61	234
Internet	81	67	112	260
Regionale krant	95	238	80	413
Boeken	16	0	20	36
Geen informatie	51	35	26	112

3.2.6 Correlatie informatiebron met leeftijd

In tabel 3.7 is de correlatie (is de mate van samenhang tussen twee variabelen) tussen de hoogte van de leeftijd en het gebruik van folders, tijdschriften, landelijke en regionale krant als informatiebron weergegeven met behulp van een correlatiecoëfficiënt. Hoe hoger de correlatiecoëfficiënt hoe sterker het verband is tussen twee variabelen. De correlatie kan positief of negatief zijn. Bij een positieve correlatie gaat een hoger gebruik van bijvoorbeeld folders samen met een hogere leeftijd. Bij een negatieve correlatie gaat een groter gebruik van bijvoorbeeld internet samen met een lagere leeftijd. De tabel laat zien dat het gebruik maken van folders, tijdschriften, regionale en nationale krant als informatiebron significant positief samenhangt met een hogere leeftijd. Dit betekent dat hoe ouder mensen zijn hoe meer zij gebruik maken van deze informatiebronnen. De samenhang tussen leeftijd en het gebruik van internet als informatiebron is negatief. Dit betekent dat hoe lager de leeftijd, hoe meer gebruik wordt gemaakt van internet als informatiebron.

Tabel 3.7 Correlatie tussen informatiebronnen en leeftijd

Informatiebron	Correlatiecoëfficiënt	Leeftijd
Televisie	-0.015	
Folders	0.217	***
Tijdschriften	0.107	**
Landelijke krant	0.149	***
Internet	-0.224	***
Regionale krant	0.226	***

Boeken	-0.021
Geen informatie	-0.063

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

3.3 Belang milieuthema's

Een van de onderzoeksvragen was het opstellen van een top 3 van milieu-issues die Drenten belangrijk vonden.

Top 3 en 5

Om te onderzoeken welke milieu-issues onder de Drenten spelen is de respondent bij vraag 9 gevraagd om 15 milieuthema's te waarderen naar belangrijkheid op een schaal van 1 tot en met 5 (waarbij 1 'heel onbelangrijk' is, 2 'onbelangrijk', 3 'neutraal', 4 'belangrijk' en 5 'heel onbelangrijk'). Vervolgens werd de respondent bij vraag 10 gevraagd een top 3 samen te stellen uit de gegeven thema's. Deze scores zijn bij elkaar opgeteld, zodat het thema dat door de meeste mensen op nummer 1 is gezet op 1 staat en het thema dat door de meeste mensen op 2 is gezet op 2 en dit zelfde geldt voor nummer 3³. De volgende top 3 werd hieruit verkregen:

1. Luchtvervuiling
2. Verontreiniging oppervlaktewater
3. Bodemverontreiniging

Vervolgens is een rangordening opgesteld door te kijken naar de gemiddelde score die door alle respondenten is gegeven (zie tabel 3.8a). De hoogste gemiddelde score komt op de eerste plaats. De top 5 die hieruit opgesteld kan worden is als volgt:

1. Luchtvervuiling
2. Energiebesparing
3. Verontreiniging oppervlaktewater
4. Zwerfvuil
5. Bodemverontreiniging

Tabel 3.8a Rangordening per thema.

Thema	rangorde	Gemiddelde	Stand.deviation
Luchtvervuiling	1	4.39	0.913
Energiebesparing (krant)	2	4.35	0.873
Verontreiniging oppervlaktewater	3	4.32	0.851

³ De top 3 en 5 kunnen een kleine vertekening vertonen, aangezien energiebesparing alleen is opgenomen in de enquête in de krant en niet bij de andere twee enquêtes.

Zwerfvuil	4	4.29	0.911
Bodemverontreiniging	5	4.28	0.930
Waterbesparing	6	4.11	0.905
Scheiden huishoudelijk afval	7	4.00	1.040
Landschapsvervuiling	8	3.96	1.110
Stankoverlast	9	3.89	1.013
Duurzaam bouwen (bv. zonnepanelen)	10	3.72	1.034
Geluidshinder	11	3.68	1.106
Groene stroom	12	3.71	1.197
Biologische landbouw	13	3.56	1.207
VAM Wijster	14	3.68	1.061
Afvalverbranding Coevorden	15	3.31	1.260
Geluidshinder vliegveld Eelde	16	2.84	1.231

Gemiddelde score en standaarddeviatie per thema.

De rangordening is omgezet in een interval-top 3. Als een thema op nummer 1 is gezet krijgt deze 3 punten, als een thema op nummer 2 is gezet krijgt hij 2 punten en als een thema op plaats 3 is gezet krijgt deze 1 punt. Het voordeel hiervan is dat een thema wat niet in de top 3 genoemd wordt, toch wordt meegenomen in het gemiddelde. Zo kan een totaal overzicht worden verkregen van de thema's die Drenten het meest belangrijk vinden (zie tabel 3.8b). De uiteindelijke top 5 van milieuthema's is nu:

1. Luchtvervuiling
2. Verontreiniging oppervlaktewater
3. Bodemverontreiniging
4. Groene stroom
5. Energiebesparing (krant)

Tabel 3.8b Rangordening per thema.

Thema	Rangorde	Gemiddelde
Luchtvervuiling	1	1,70
Verontreiniging oppervlaktewater	2	0,77
Bodemverontreiniging	3	0,55
Groene stroom	4	0,47
Energiebesparing (krant)	5	0,33
Duurzaam bouwen (bv. zonnepanelen)	6	0,31
Biologische landbouw	7	0,26
VAM Wijster	8	0,24
Zwerfvuil	9	0,24

Geluidshinder	10	0,24
Stankoverlast	11	0,23
Scheiden huishoudelijk afval	12	0,20
Afvalverbranding Coevorden	13	0,14
Geluidshinder vliegveld Eelde	14	0,14
Waterbesparing	15	0,05
Landschapsvervuiling	16	0,04

Verskil tussen mannen en vrouwen met betrekking tot de milieu-issues

De verschillen in beoordelingen van de milieu-issues en de milieustellingen tussen man en vrouw zijn in tabel 3.9 weergegeven. Met behulp van een t-toets is bepaald of het significante verschillen zijn. Significantie betekent dat een afwijking van het gemiddelde niet door toevalligheden is veroorzaakt. Dat resultaat of die mening wijkt dus significant af van het verwachte resultaat/mening. Significant op 95% betekent dat de kans kleiner is dan 5% dat het resultaat of die mening naar voren zou komen. De kans is dus erg klein (5%) dat het op toeval is gebaseerd. Uit deze toets blijkt dat vrouwen alle thema's hoger en in de meeste gevallen ook significant hoger te waarderen dan mannen, met uitzondering van zwerfvuil, waterbesparing, afvalverbranding Coevorden en geluidshinder. Geconcludeerd kan worden dat vrouwen meer belang hechten aan de verschillende milieuthema's dan mannen.

Tabel 3.9 Verskil tussen man en vrouw per stelling (significantie 95%)

	Man	Vrouw	Significant
Luchtvervuiling	4.31	4.48	***
Verontreiniging oppervlaktewater	4.34	4.51	***
Bodemverontreiniging	4.17	4.40	**
Geluidshinder	3.60	3.78	
Stankoverlast	3.77	4.04	***
Scheiden huishoudelijk afval	3.78	4.26	***
Energiebesparing (krant)	4.23	4.50	**
Groene Stroom	3.46	3.99	***
Zwerfvuil	4.20	4.39	
Waterbesparing	3.95	4.31	
VAM Wijster	3.58	3.81	***
Landschapsvervuiling	3.87	4.06	**
Geluidshinder Eelde	2.73	2.97	***
Afvalverbranding Coevorden	3.20	3.44	

Duurzaam bouwen	3.66	3.79	***
Biologische landbouw	3.36	3.81	***

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Belang van de milieu-issues per regio's

Tabel 3.10 geeft aan of er verschil bestaat tussen regio's in het belang dat respondenten hechten aan milieu-issues. De regio's die op 5% significantie van elkaar verschillen zijn vermeld in de derde kolom. Hieruit valt af te lezen dat er significante verschillen zijn tussen het noorden en zuidwesten op het gebied van luchtvervuiling, verontreiniging oppervlaktewater, bodemverontreiniging, geluidshinder, zwerfvuil, waterbesparing, landschapsvervuiling en geluidshinder rondom vliegveld Eelde. De respondenten in het noorden hechten aan al deze issues meer belang dan die in het zuidwesten. Tussen het noorden en zuidoosten bestaan significante verschillen in het belang dat wordt gehecht aan verontreiniging oppervlaktewater, bodemverontreiniging, geluidshinder, waterbesparing en duurzaam bouwen. Ook aan deze issues hechten de respondenten in het noorden een groter belang dan de respondenten in het zuidoosten van Drenthe.

Tabel 3.10 Significantie per milieu-issu⁴

	Significant	Post hoc, LSD, 5% significantie
Luchtvervuiling	**	N-ZW
Verontreiniging oppervlaktewater	*	N-ZO & N-ZW
Bodemverontreiniging	***	N-ZO & N-ZW
Geluidshinder	**	N-ZW & N-ZO
Stankoverlast		
Scheiden huishoudelijk afval		
Energiebesparing (krant)		
Groene Stroom		
Zwerfvuil		N- ZW (**)
Waterbesparing	**	N-ZO & N-ZW
VAM Wijster		
Landschapsvervuiling	**	N-ZW
Geluidshinder Eelde	**	N-ZW
Afvalverbranding Coevorden		
Duurzaam bouwen	*	N-ZO
Biologische landbouw		

⁴ Met behulp van een variantieanalyse (ook wel Anova genoemd) en een post hoc test is onderzocht of er significante verschillen bestaan tussen de verschillende regio's. Met behulp van een post hoc analyse, de LSD (least significant difference) is onderzocht of de verschillen tussen regio's significant zijn. De LSD vergelijkt het gemiddelde van elke groep met de andere groep met een t-toets. (Huizingh, p. 304).

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Samenhang tussen de milieuthema's & leeftijd en milieuthema's & opleiding

Tabel 3.11 geeft de samenhang weer tussen leeftijd en de mate waarin men het eens is met de milieustellingen en de samenhang tussen opleiding en de mate waarin men het eens is met de milieustellingen. In slechts enkele gevallen bleek de samenhang tussen opleiding en milieuthema significant te zijn, namelijk met de VAM in Wijster, zwerfvuil, groene stroom en stankoverlast. In deze gevallen was de samenhang negatief. Dus hoe hoger de opleiding, hoe minder waarde men hechtte aan deze milieuthema's. Alle milieuthema's blijken hoog te correleren (bijna allemaal op significantieniveau van 99%) met leeftijd. Dus naarmate de leeftijd van de respondent hoger is, hoe groter het belang dat aan het milieuthema wordt gehecht.

Tabel 3.11 Correlatie leeftijd en milieuthema en opleiding en milieuthema

Milieuthema	Leeftijd		Opleiding	
	Coëfficiënt	Significant	Coëfficiënt	Significant
Luchtvervuiling	0.183	***	0.046	
Verontreiniging oppervlaktewater	0.251	***	0.018	
Bodemverontreiniging	0.203	***	0.026	
Geluidshinder	0.286	***	0.009	
Stankoverlast	0.071	**	-0.061	*
Scheiden huishoudelijk afval	0.217	***	-0.015	
Energiebesparing	0.141	***	-0.003	
Groene stroom	0.084	**	-0.064	*
Zwerfvuil	0.187	***	-0.080	**
Waterbesparing	0.203	***	-0.061	
VAM Wijster	0.198	***	-0.134	***
Landschapsvervuiling	0.186	***	-0.007	
Geluidshinder Eelde	0.143	***	-0.034	
Afvalverbranding Coevorden	0.170	***	-0.004	
Duurzaam bouwen	0.100	***	0.027	
Biologische landbouw	0.140	***	0.026	

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

3.4 CBS-stellingen

Omdat de definitie van het CBS is gebruikt om milieubewustzijn te meten is ervoor gekozen om de vragen mee te nemen die het CBS hanteert voor het meten van het milieubewustzijn onder de Nederlandse bevolking. Het CBS heeft het milieubewustzijn tot aan 2003 altijd

gemeten met behulp van de driedeling in offerbereidheid, milieubesef en actiebereidheid. Dit is gedaan door aan respondenten te vragen of ze het met de stelling eens waren ja of nee.

Betrouwbaarheid van de CBS-stellingen en de onderliggende dimensies

In de enquêtes is gebruik gemaakt van de volgende CBS-stellingen die het milieubewustzijn meten.

1. Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.
4. Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen.
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten.
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen.
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer.
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.

Om te beoordelen of deze maatstaf valide en betrouwbaar is (geschikt om het milieubewustzijn te meten), is een reliability analyse uitgevoerd. Hieruit kwam naar voren dat gebruikte schalen betrouwbaar zijn⁵. Daarnaast is met behulp van een factoranalyse getoetst of de CBS-stellingen geformuleerd bij de drie dimensies actiebereidheid (stellingen 7,8 en 9); milieubezorgdheid (stellingen 1,2 en 3); en offerbereidheid (stellingen 4,5 en 6) deze drie dimensies goed meten. Dit was het geval. De drie dimensies apart hebben bovendien een zeer hoge alfa wat betekent dat het een goede, valide schaal is om het milieubewustzijn mee te meten.

CBS-stellingen in Drenthe

Tabel 3.12 laat de score zien van de gemiddelde Drent op de CBS-stellingen. Bij elke stelling kon de respondent aangeven of hij of zij met deze stelling: helemaal mee oneens is, mee oneens is, neutraal, mee eens of helemaal mee eens. De score op helemaal mee oneens is 1, mee eens 2, neutraal 3, mee eens 4 en helemaal mee eens 5. Een score hoger dan drie betekent dat de Drent het in meer of mindere mate eens is met de stelling, met een maximale score van 5 (helemaal mee eens) en een score lager dan drie dat de Drent het in meer of mindere mate niet eens is met de stelling, met een minimale score van 1 (helemaal mee oneens). Opvallend is dat de score op milieubezorgdheid (eerste 3 stellingen) erg hoog is, dat de actiebereidheid (stelling 7 t/m 9) laag is. Verder geven de respondenten aan dat ze van mening zijn dat ze erg

⁵ De alpha was 0,8510. Een alpha hoger dan 0,6 betekent dat de gebruikte schalen betrouwbaar zijn.

milieubewust zijn. Ook worden regionale vliegvelden als belangrijk beschouwd voor de economie.

Tabel 3.12 Score van de respondenten op de stellingen (gemiddelde en standaarddeviatie)

Thema	Gemiddelde	Stand. dev
1. Lucht, bodem en water zijn reeds sterk verontreinigd	3.63	1.233
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo doorgaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven	3.33	1.419
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht	3.74	1.241
4. Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen	3.43	1.342
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten	2.71	1.309
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen	2.91	1.334
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen	2.05	1.249
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer	2.53	1.299
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen	2.45	1.310
10. Ik vind mijzelf milieubewust	3.72	0.987
11. Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang	3.51	1.434

Verskil tussen mannen en vrouwen met betrekking tot de CBS-stellingen

Uit tabel 3.13 blijkt dat vrouwen significant verschillen van mannen als het gaat om milieubezorgdheid (stellingen 1 t/m 3): hun bezorgdheid is groter. Bovendien zijn ze significant vaker bereid zich in te zetten tegen het gemotoriseerde verkeer. Over het algemeen kan er gesteld worden dat vrouwen zich grotere zorgen maken om het milieu dan mannen.

Tabel 3.13 Verschil tussen man en vrouw per stelling met een significantie van 95%

Thema	Man	Vrouw	Significant
1. Lucht, bodem en water zijn reeds sterk verontreinigd	3,51	3,80	***
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo doorgaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven	3,13	3,58	***
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade	3,59	3,94	***

toegebracht			
4. Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen	3,49	3,37	
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten	2,65	2,8	
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen	2,98	2,82	
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen	1,98	2,12	
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer	2,39	2,71	***
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen	2,42	2,48	
10. Ik vind mijzelf milieubewust	3,71	3,73	
11. Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang	3,62	3,38	**

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

CBS-stellingen en verschillen per regio's

Tabel 3.14 laat zien dat de offerbereidheid significant blijkt te verschillen tussen het noorden en het zuidoosten en het zuidwesten. De offerbereidheid in het noorden blijkt hoger te zijn. Verder is de actiebereidheid om deel te nemen aan een demonstratie tegen industrialisatie in het noorden hoger dan in het zuidwesten en zuidoosten.

Tabel 3.14 Verschil tussen regio's per stelling (significantieniveau 95%)

Thema	Significant	Post hoc, LSD 5%
1. Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.		
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat, zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.		
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.		
4. Om schone industrieën te krijgen, wil ik best iets meer voor de producten betalen.	***	N-ZW & N-ZO
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar dat mag mij geen cent kosten.	***	N-ZO
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.	***	N-ZO & N-ZW

7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen. N-ZW & N-ZO
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer.
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Invloed van het lid zijn van een organisatie op de CBS-stellingen

Of men lid is van een natuur- en of milieuorganisatie geeft in zeker mate de betrokkenheid bij natuur en milieu aan. De antwoorden op de CBS-stellingen zijn met behulp van een t-toets getoetst op significante verschillen. De resultaten zijn weergegeven in tabel 3.15. Het blijkt dat de respondenten die geen lid zijn van een natuur- en milieuorganisatie significant hoger scoren op de CBS-stellingen, m.b.t. actiebereidheid, bezorgdheid en offerbereidheid. Er kan op basis van de CBS-stellingen dus worden geconcludeerd dat mensen die niet lid zijn van een milieuorganisatie milieubewuster zijn dan mensen die wel lid zijn. Wel scoren mensen die lid zijn van een natuur- of milieuorganisatie hoger op de stellingen 'ik vind mij zelf milieubewust' en 'ik vind regionale vliegvelden van economische belang', dan mensen die geen lid zijn van een dergelijke organisatie.

Tabel 3.15 Verschil tussen wel en niet lid van een milieuorganisatie per stelling

Thema	Wel lid	Geen lid	Significant
1. Lucht, bodem en water zijn reeds sterk verontreinigd	3,43	3,90	***
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo doorgaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven	3,09	3,68	***
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht	3,56	4,02	***
4. Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen	3,05	3,95	***
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten	3,04	2,27	***
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen	2,55	3,41	***
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen	1,83	2,35	***
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer	2,19	2,99	***

9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen	2,13	2,89	***
10. Ik vind mijzelf milieubewust	3,98	3.53	***
11. Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang	3,79	3,13	***

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Correlatie leeftijd & opleidingsniveau en CBS-stellingen

Tabel 3.16 geeft de samenhang weer tussen stelling en leeftijd en tussen stelling en opleiding. Hieruit blijkt dat naarmate de leeftijd en het opleidingsniveau hoger zijn, de offerbereidheid significant groter is. Met andere woorden hoe hoger de leeftijd en hoger het opleidingsniveau hoe meer men bereid is om voor het milieu te betalen. Ook is er sprake van een sterke samenhang tussen leeftijd en de bereidheid zich in te zetten tegen een beperking van het gemotoriseerde verkeer en tussen leeftijd en zichzelf milieubewust vinden.

Tabel 3.16 Correlatie tussen leeftijd en CBS stellingen en opleiding en CBS stellingen

Thema	Leeftijd		Opleiding	
	Coëff	Sign	Coëffi	Sign
1. Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.	0.044		-0.015	
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat, zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.	0.031		0.006	
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.	-0.044		-0.054	
4. Om schone industrieën te krijgen, wil ik best iets meer voor de producten betalen.	0.276	***	0.235	***
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar dat mag mij geen cent kosten.	-0.155	***	-0.229	***
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.	0.164	***	0.252	***
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen.	0.033		-0.050	
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer.	0.129	***	0.046	
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.	0.058		0.034	
10. Ik vind mijzelf milieubewust.	0.332	***	0.063	
11. Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang.	0.043		-0.073	

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

CBS-stellingen in Drenthe vergeleken met het landelijke gemiddelde

Het CBS heeft het milieubewustzijn tot aan 2003 altijd gemeten met behulp van de driedeling in offerbereidheid, milieubesef en actiebereidheid. Dit is gedaan door aan respondenten te vragen of ze het met de stelling eens waren ja of nee. Het percentage dat het met de stelling eens is, is vermeld in tabel 3.17. In dit onderzoek zijn weliswaar dezelfde stellingen, maar was sprake van een vijf puntsschaal waarbij de respondenten de extra mogelijkheid hadden om neutraal in te vullen. Om de resultaten van dit onderzoek te vergelijken met die van het CBS is het aantal Drenten dat het met een stelling mee eens, helemaal mee eens en de helft van de respondenten die neutraal heeft ingevuld gerelateerd aan het aantal Drenten dat de vraag heeft ingevuld. Uit de tabel blijkt dat onder Drentenaren vooral de actiebereidheid hoger is in vergelijking met het landelijk gemiddelde. Verder is een meerderheid van de Drentenaren (60%) van mening dat als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat, natuur en mens ten dode zijn opgeschreven, terwijl dit voor een minderheid (36%) van de Nederlanders geldt.

Tabel 3.17 Vergelijking uitkomsten Drenthe onderzoek met landelijke gemiddelde van CBS-stellingen uit 2002

Thema	Landelijk	Drenthe	Significant
1. Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.	62%	71%	
2. Als de huidige economische ontwikkeling zo door gaat, zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.	36%	60%	**
3. Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.	74%	75%	
4. Om schone industrieën te krijgen, wil ik best iets meer voor de producten betalen.	64%	66%	
5. Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar dat mag mij geen cent kosten.	22%	46%	**
6. Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.	44%	49%	
7. Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen.	10%	23%	*
8. Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer.	19%	36%	**
9. Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.	23%	36%	**

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

3.5 Milieuthema's afval, landbouw, natuur en energie

Naar aanleiding van de expertinterviews zijn 4 thema's in de enquête opgenomen. Bij elk van de 4 thema's zijn 4 vragen gesteld om te meten hoe mensen betrokken zijn bij dit thema en hoe zij over een specifiek thema denken.

Betrouwbaarheid van de milieuthema's en de onderliggende dimensies

Omdat er sprake is van een multi-item schaal (milieubewustzijn wordt gemeten aan de hand van antwoorden op verschillende onderwerpen) dienen de schalen getest te worden op nauwkeurigheid en betrouwbaarheid (Malhotra, 2004, p. 266). De samenhang tussen items van een vragenlijst die eenzelfde variabele (pretenderen te) meten is beoordeeld op grond van de berekening van Cronbachs alfa. Wanneer de scores van de verschillende items niet voldoende samenhangen betekent dat, dat ze niet hetzelfde meten, en heeft het berekenen van een somscore geen zin: men telt dan immers appels bij peren op. De factoren kunnen benoemd worden als 'bereidheid om meer te betalen', 'afval en natuur', 'de overheid moet meer doen', 'natuur en landbouw' en 'duurzame energie'. Vooral de eerste en de derde factor hebben een zeer hoge Cronbach alfa. Dat betekent dat de onderliggende dimensie gelijksoortige antwoorden oplevert ongeacht het thema. Ook blijkt de gemiddelde score op die stellingen erg hoog te zijn. Hieruit blijkt dat deze stellingen een goed meetinstrument zijn om in de toekomst het milieubewustzijn van de Drenten te meten. Door te vragen naar 'bereidheid van betaling', 'of de overheid meer moet doen voor het milieu', 'natuur en landbouw', 'afval en natuur' en 'duurzame energie' wordt een goed beeld verkregen van het milieubewustzijn van de Drenten.

Van elke dimensie 'bereidheid om meer te betalen', 'afval en natuur', 'de overheid moet meer doen', 'natuur en landbouw' en 'duurzame energie' is het gemiddelde bepaald aan de hand van de stellingen die een bepaalde dimensie meten. In tabel 3.18 is de correlatiecoëfficiënt weergegeven tussen de dimensies. Tussen bereidheid om meer te betalen en de afval dimensie is een significante negatieve samenhang. Tussen de dimensie 'de overheid moet meer doen', 'landbouw' en 'energie' is een positieve significante samenhang. 'De overheid moet meer doen' heeft een sterke negatieve samenhang met 'afval' en een positieve met 'landbouw' en 'energie'. Verder correleren 'landbouw' en 'energie' ook significant positief.

Tabel 3.18 Correlatie tussen de vijf onderliggende dimensies

	Betalen	Afval	Overheid	Landbouw	Energie
Betalen					
Afval	-0.270 ***				
Overheid	0.542 ***	-0.167***			
Landbouw	0.259 ***	-0.030	0.369 ***		
Energie	0.266 ***	-0.010	0.307 ***	0.124 ***	

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Resultaten milieuthema's

In tabel 3.19 zijn de gemiddelden en standaarddeviatie per milieustellingen per thema weergegeven. Het gaat om de thema's afval, natuur en landschap, landbouw en natuur en energie. Uit de tabel valt af te lezen dat de Drenten duidelijk van mening zijn dat de overheid iets moet doen aan de schadelijke effecten van de afvalverbranding. Ook het scheiden van afval en het zwerfvuil zijn punten waar de overheid meer aandacht aan moet besteden volgens de Drenten. Ook vindt men dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur en dat de kwaliteit van de natuurgebieden achteruit gaat. Geheel in lijn hiermee is de bereidheid extra te willen betalen voor het behoud van de natuur. Opvallend is dat Drenten vinden dat boeren een goede natuurbeheerfunctie hebben. Ook vinden de Drenten dat de overheid biologische landbouw moet stimuleren. Verder blijkt dat er weinig last wordt ondervonden van stank van mest. Tevens vinden Drenten dat de overheid moet meer doen om groene stroom te stimuleren. Ook het belang van windmolens en duurzame energie (met name kijkend naar de toekomst) is erg groot volgens de Drenten. Kortom, de Drenten vinden dat de overheid meer aandacht moet besteden aan afval/ zwerfvuil, het behoud van de natuur, het stimuleren van biologische producten en groene stroom.

Tabel 3.19 gemiddelden en standaarddeviatie per milieustellingen per thema

Afval	Gem.	Std
Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast	3.18	1.424
Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken	4.11	1.148
Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren	4.29	1.040
Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil	4.27	1.026
Natuur en landschap		
Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur	2.58	1.185
Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit gaat	3.07	1.369
Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren	2.77	1.401
Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur	3.87	1.133
Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden	3.20	1.309
Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid	2.43	1.267
Landbouw en natuur		
Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de	3.83	1.278

natuur		
Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu	2.96	1.363
Ik heb veel last van de stank van mest	1.98	1.106
Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid	3.68	1.302
Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten	3.04	1.421
Energie		
Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren	3.87	1.273
Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom	2.78	1.352
Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie	3.85	1.253
Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt	4.21	1.120
Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken	3.62	1.515

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Verskil man en vrouw met betrekking tot de milieuthema's

In tabel 3.20 is het verschil weergegeven tussen de mening van mannen en vrouwen op de stellingen bij de vier milieuthema's. Vrouwen vinden significant vaker dat afvalverbranding een zware belasting is voor het milieu. Verder vinden vrouwen significant vaker dat de overheid meer moet doen tegen de schadelijke effecten van de afvalverbranding en het scheiden van afval moet stimuleren.

Mannen vinden economische ontwikkeling belangrijker dan de natuur, en ze zijn het er significant vaker mee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor de verkeersveiligheid. Bovendien vinden ze dat de windmolens het landschap meer ontsieren dan vrouwen. Vrouwen vinden significant vaker dat de kwaliteit van de natuurgebieden achteruit gaat en dat de overheid meer moet doen aan natuurbehoud. Tevens vinden vrouwen significant vaker dat de overheid meer moet doen om biologische landbouw en groene stroom te stimuleren en dat windmolens belangrijk zijn voor de toekomst.

Tabel 3.20 Verschil tussen man en vrouw per stelling per milieuthema (significantie 95%)

Afval	Man	Vrouw	Sign
Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast	2,95	3,49	***
Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken	4,04	4,20	**
Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren	4,18	4,42	***
Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil	4,26	4,28	

Natuur en landschap			
Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur	2,72	2,41	***
Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit gaat	2,96	3,20	***
Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren	2,94	2,58	***
Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur	3,77	4,00	***
Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden	3,21	3,19	
Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid	2,61	2,21	***
Landbouw en natuur			
Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur	3,80	3,87	
Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu	2,96	2,97	
Ik heb veel last van de stank van mest	1,94	2,01	
Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid	3,51	3,89	***
Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten	2,98	3,11	
Energie			
Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren	3,75	4,03	***
Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom	2,76	2,78	
Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie	3,69	4,04	***
Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt	4,17	4,26	
Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken	3,62	3,60	

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Milieuthema's per regio

In tabel 3.21 zijn de verschillen tussen de regio's per stelling en per thema weergegeven. Hieruit valt af te lezen dat het zuidoosten significant verschilt met het noorden en het zuidwesten van Drenthe wat betreft de afvalverbranding die het milieu zwaar belast. De respondenten in het zuidoosten zijn van mening dat afvalverbranding het milieu zwaar belast. Een mogelijke oorzaak is dat het afgelopen jaar veel gediscussieerd is over het mogelijk plaatsen van een afvalverbrandingcentrale in Coevorden in het zuidoostelijke gedeelte van Drenthe. Het noorden verschilt significant met het zuidoosten en het zuidwesten als het om het belang van economische ontwikkeling gaat. In het noorden vindt men economische ontwikkeling niet belangrijker dan natuur. Het noorden en het zuidoosten verschillen verder

als het gaat om de bereidheid meer te betalen voor natuurbehoud en de verkeersveiligheid. De respondenten in het noorden zijn vaker bereid meer te betalen voor natuurbehoud en het vaker oneens met de stelling dat natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid.

Verder verschilt het noorden van het zuidoosten in de bereidheid meer te betalen voor biologische producten en voor groene stroom. De bereid om te betalen voor biologische producten en groene stroom is groter in het noorden. Verder verschilt de mening tussen het zuidoosten en het zuidwesten significant als het gaat om de manier waarop groene stroom opgewekt kan worden. De respondenten in het zuidwesten vinden vaker dat verbranding van afval een goede manier is om groene stroom op te wekken dan die in het zuidoosten.

Tabel 3.21 Verschil tussen regio's per stelling per thema (significantieniveau, 95%)

Afval	Sign	Post hoc, LSD 5%
Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast.	***	N- ZO & ZW- ZO
Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken.		
Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren.		
Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil.		
Natuur en landschap		
Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur.	***	N-ZO & N-ZW
Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit gaat.		
Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren.		
Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur.		
Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden.	**	N-ZO
Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid.		N-ZO
Landbouw en natuur		
Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur.		
Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu.		
Ik heb veel last van de stank van mest.		
Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid.		
Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten.	**	N- ZO
Energie		
Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren.		

Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom.	**	N-ZO
Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie.		
Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt.		N-ZO
Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken.	**	ZO- ZW(**)

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Samenhang milieustellingen met leeftijd & opleiding

In tabel 3.22 is de correlatie weergegeven tussen leeftijd en afval (per stelling) en opleiding en afval (per stelling) per thema. Met betrekking tot het thema afval blijkt dat hoe hoger de leeftijd, hoe meer men vindt dat de overheid maatregelen moet nemen tegen afvalverbrandingseffecten, het scheiden van afval en zwerfvuil. Echter, hoe hoger het opleidingsniveau, hoe minder men vindt dat afvalverbranding een zware belasting is voor het milieu en dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil.

Bij het thema natuur en landschap blijkt dat hoe hoger de leeftijd en het opleidingsniveau hoe minder men het eens is met de stellingen dat 'economische ontwikkeling belangrijker is dan natuur' en dat 'de kwaliteit van de natuurgebieden achteruitgaat'. Met de stelling dat 'natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid' is men het eens naarmate de opleiding hoger is en de leeftijd lager is. Verder blijkt dat hoe hoger de leeftijd hoe meer ontsierend men windmolens vindt en hoe meer men bereid is om voor natuurbehoud te betalen. Dit laatste geldt ook voor hoger opgeleiden.

Bij het thema landbouw en natuur blijkt dat hoe ouder hoe meer men het eens is met de stelling dat boeren een goede natuurbeheerfunctie hebben, dat de huidige landbouw schadelijk is voor het milieu, dat de overheid biologische landbouw moet stimuleren en dat men meer bereidheid is om te betalen voor biologische producten. Dit laatste geldt ook voor opleidingsniveau. Verder blijkt dat hoe hoger de opleiding is hoe meer men met eens is met de stelling dat de huidige landbouw schadelijk is voor het milieu en hoe minder eens met de stelling dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur. Verder blijkt dat hoe hoger de leeftijd hoe minder men stankoverlast van mest ondervindt.

Bij het thema energie blijkt dat hoe hoger de leeftijd, hoe vaker men bereid is meer te betalen voor groene stroom, hoe meer men vindt dat windmolens het landschap ontsieren en hoe meer men vindt dat duurzame energie belangrijk is voor de toekomst. Hoe hoger het opleidingsniveau hoe meer men bereid is te betalen voor groene stroom en men het belang inziet van duurzame energie met het oog op de toekomst.

Tabel 3.22 Correlatie tussen leeftijd en milieuthema (per stelling) en opleiding en milieuthema (per stelling)

Afval	Leeftijd		Opleiding	
	Coëff	Sign	Coëfft	Sign
Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast.	-0.039		-0.129	***
Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken.	0.155	***	0.054	
Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren.	0.111	***	-0.013	
Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil.	0.126	***	-0.094	**
Natuur en landschap				
Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur.	-0.103	***	-0.062	*
Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit gaat.	-0.078	**	-0.111	**
Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren.	0.169	***	0.018	
Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur.	0.060		-0.052	
Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden.	0.173	***	0.172	***
Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid.	-0.068	**	0.067	*
Landbouw en natuur				
Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur.	0.106	***	-0.065	*
Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu.	0.109	***	0.159	***
Ik heb veel last van de stank van mest.	-0.091	**	-0.046	
Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid.	0.080	**	0.023	
Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten.	0.198	***	0.140	***
Energie				
Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren.	0.000		-0.045	
Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom.	0.130	***	0.138	***
Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie.	-0.083	**	-0.059	
Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt.	0.190	***	0.070	*
Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken.	0.046		-0.045	

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

3.6 Motivatie achter milieubewust gebruik van middelen

Met behulp van een chi-kwadraat toets is nagegaan of er significante verschillen bestaan tussen het gebruik van milieubesparende middelen, het type enquête, de regio en het opleidingsniveau.

Motivatie achter milieubewust gebruik van middelen per type enquête

Tabel 3.23 geeft per type enquête het percentage respondenten dat gebruik maakt van milieubesparende middelen. Hieruit blijkt dat respondenten van de kranten vaker gebruik maken van milieubesparende middelen als groene stroom, spaarlampen, isolatie, het scheiden van huishoudelijk afval en eko-/biologische producten. Internetrespondenten maken vaker gebruik van waterbesparende kranen. Tabel 3.24 geeft de motivatie van de respondenten per type enquête weer om deze milieubesparende middelen te gebruiken. Hieruit blijkt dat de Drenten die via de straatenquête hebben deelgenomen aan het onderzoek significant minder gebruik maken van spaarlampen, isolatie, waterbesparende kranen, scheiden van huishoudelijk afval, bio-/ecologische producten en dag-/nachtstroom uit milieuoverweging. Wel geven ze aan significant vaker zonnepanelen te zullen gebruiken uit milieuoverweging. Bovendien blijkt dat ze ook minder vaak isolatie, waterbesparende kraan en dag-/nachtstroom gebruiken uit kostenoverweging. De krantrespondent kiest vaker voor isolatie en scheiden van huishoudelijk afval uit milieuoverweging.

Verder wordt duidelijk dat met het oog op het kostenaspect, de persoonlijk geënquêteerde respondent significant vaker groene stroom en zonnepanelen gebruikt en de krantrespondent het minst vaak isolatie gebruikt. Internetrespondenten kiezen significant vaker voor spaarlampen en waterbesparende kraan uit kostenoverweging.

Verder blijkt uit de tabellen dat van de respondenten meer dan 90% gebruik maakt van isolatie, 90% zijn huishoudelijk afval scheidt, meer dan 90% spaarlampen gebruikt en 65% groene stroom. Het gebruik van spaarlampen en isolatie wordt door de meerderheid gedaan vanuit kostenoverwegingen en groene stroom vanwege milieuoverwegingen.

Tab 3.23 Verband tussen type enquête en gebruik van milieubesparende middelen

Nu gebruik van...	Persoonlijk	Krant	Internet	Totaal	Sign
Groene stroom	60%	76%	50%	65%	***
Zonnepanelen	3%	8%	7%	7%	
Spaarlampen	74%	88%	77%	81%	***
Isolatie	85%	95%	92%	91%	***
Waterbesparende kraan	60%	67%	70%	65%	*
Scheiden huishoudelijk afval	87%	97%	83%	90%	***
Eko-/ biologische producten	27%	53%	38%	41%	***
Dag en nachtstroom	66%	62%	61%	64%	

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Tabel 3.24 Verband tussen type enquête en motieven om milieubesparende middelen te gebruiken

Milieuoverweging	Persoonlijk	Krant	Internet	Totaal	Significant
Groene stroom	44%	70%	41%	54%	***
Zonnepanelen	65%	15%	14%	12%	***
Spaarlampen	24%	56%	42%	41%	***
Isolatie	21%	51%	39%	37%	***
Waterbesparende kraan	16%	49%	43%	36%	***
Scheiden huishoudelijk afval	57%	85%	58%	69%	***
Eko-/ biologische producten	19%	44%	30%	32%	***
Dag en nachtstroom	10%	17%	23%	16%	***
Kostenoverweging					
Groene stroom	23%	16%	16%	18%	**
Zonnepanelen	9%	16%	11%	13%	**
Spaarlampen	44%	42%	59%	52%	***
Isolatie	54%	65%	63%	61%	**
Waterbesparende kraan	37%	38%	49%	40%	**
Scheiden huishoudelijk afval	9%	8%	12%	10%	
Eko-/ biologische producten	8%	9%	11%	8%	
Dag en nachtstroom	47%	59%	56%	54%	***

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Motivatie achter milieubewust gebruik van middelen per regio

Tabel 3.25 geeft de motivatie per regio weer om milieubesparende middelen te gebruiken. De eerste twee rijen geven het gebruik van milieubesparende middelen per regio aan. In de tabel zijn alleen de significante verschillen per regio beschreven⁶. Uit de tabel blijkt dat de inwoners van Drenthe in de regio noord uit milieuoverwegingen significant vaker gebruik maken van spaarlampen, waterbesparende kranen, het scheiden van huishoudelijk afval en bio-/ ekologische producten. De respondent uit regio zuidoost maakt significant minder gebruik van isolatie uit milieuoverweging. De burgers uit regio zuidwest maken significant vaker gebruik van groene stroom uit kostenoverweging.

⁶ Met behulp van een chi-kwadrat toets is nagegaan of er significante verschillen bestaan tussen het gebruik van milieubesparende middelen en de regio waaruit de respondent afkomstig is.

Tabel 3.25 Verband tussen regio en gebruik van milieuaspect uit milieuoverweging

Nu gebruik van...	Noord	Zuid oost	Zuid west	Totaal	Significant
Scheiden huishoudelijk afval	96%	88%	88%	90%	***
Eko-/ biologische producten	51%	34%	38%	40%	***
Milieuoverweging					
Groene stroom	62%	48%	55%	54%	***
Spaarlampen	50%	34%	44%	41%	***
Isolatie	46%	31%	38%	37%	***
Waterbesparende kraan	50%	29%	32%	36%	***
Scheiden huishoudelijk afval	78%	64%	66%	68%	***
Eko-/ biologische producten	41%	27%	31%	32%	***
Dag en nachtstroom	21%	13%	15%	16%	**
Kostenoverweging					
Groene stroom	14%	18%	24%	18%	**
Scheiden huishoudelijk afval	13%	9%	8%	10%	*

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Motivatie achter milieubewust gebruik van middelen per opleidingsniveau

Tabel 3.26 geeft de motivatie per opleidingsniveau weer om milieubesparende middelen te gebruiken. De eerste rijen geeft het gebruik van milieubesparende middelen per opleidingsniveau aan. In de tabel zijn alleen de significante verschillen per opleidingsniveau beschreven⁷. Uit de tabel blijkt dat hoe hoger men is opgeleid, des te meer er gebruik wordt gemaakt van bio-/ ecologische producten. Bovendien wordt er significant vaker gebruik gemaakt van groene stroom, spaarlampen, isolatie, waterbesparende kraan, het scheiden van huishoudelijk afval en bio-/ ecologische producten uit milieuoverweging. In het kort kan er gezegd worden dat er door de hoger opgeleiden meer gebruik wordt gemaakt van de milieubesparende middelen.

Met behulp van een chi-kwadraat toets is nagegaan of er significante verschillen bestaan tussen het gebruik van milieubesparende middelen en de hoogst genoten opleiding. In onderstaande tabellen zijn alleen de significante verschillen per regio beschreven.

⁷ Met behulp van een chi-kwadraat toets is nagegaan of er significante verschillen bestaan tussen het gebruik van milieubesparende middelen en het niveau van de opleiding.

Tabel 3.26 Percentage dat gebruik maakt van... per opleidingsniveau

Nu gebruik van...	Lager	Middelbaar	Hoger	Totaal	Significant
Eko-/ biologische producten	36%	33%	49%	40%	***
Milieuoverweging					
Groene stroom	46%	52%	59%	55%	*
Spaarlampen	31%	39%	47%	42%	**
Isolatie	36%	32%	44%	38%	**
Waterbesparende kraan	28%	30%	44%	36%	***
Scheiden huishoudelijk afval	53%	67%	74%	69%	***
Eko-/ biologische producten	25%	26%	40%	32%	***
Kostenoverweging					
Spaarlampen	31%	50%	55%	51%	***
Isolatie	48%	59%	65%	61%	**
Dag en nachtstroom	39%	51%	60%	54%	***

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

3.7 Het milieubewustzijn van de Drenten

Het gemiddelde van de respondenten op de vraag of men zichzelf milieubewust vindt was met 3.72 hoog in vergelijking met het gemiddelde van de andere vragen (dit was per vraag 2.5). Deze vraag kan worden gezien als een overall stelling van het onderzoek. In de tabellen 3.27 tot en met 3.32 is een aantal variabelen getest op deze overall stelling.

De tabellen laten zien dat de respondenten van de krant zichzelf het meest milieubewust vinden, gevolgd door de internetrespondenten en daarna de respondenten die via straatenuêtes aan dit onderzoek hebben deelgenomen. Verschillen in milieubewustzijn per regio's zijn niet significant te noemen. Ook zijn er significante verschillen in de mate waarin men zich als milieubewust beoordeeld per opleidingsniveau. Middelbaar opgeleiden vinden zichzelf significant minder milieubewust. Vrouwen verschillen niet significant van mannen betreffende hun milieubewustzijn. Respondenten die lid zijn van een natuur- en of milieuorganisatie verschillen significant van niet-leden op milieubewustzijn. Ondanks dat wel-leden zichzelf significant milieubewuster vinden dan niet-leden, scoren de niet-leden significant hoger op de CBS-stellingen die milieubewustzijn meten (zie paragraaf 3.4).

Tabel 3.27 Milieubewust en type enquête

Type enquête	Ik vind mijzelf milieubewust (t-toets) ***
Persoonlijk	3.49
Krant	3.97
Internet	3.61

* = Significantie op 90%, ** = Significantie op 95%, *** = Significantie op 99%

Tabel 3.28 Milieubewust per regio

Regio's	Ik vind mijzelf milieubewust (t-toets, niet significant)
Noorden	3.85
Zuidoost	3.63
Zuidwest	3.71

* Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Tabel 3.29 Milieubewust per opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Ik vind mijzelf milieubewust (t-toets) ***
Lager onderwijs	3.81
Middelbaar onderwijs	3.61
Hoger onderwijs	3.81

* Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Tabel 3.30 Milieubewust per geslacht

Geslacht	Ik vind mijzelf milieubewust (t-toets, niet significant)
Man	3.71
Vrouw	3.73

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Tabel 3.31 Milieubewust uitgezet tegen lidmaatschap van een milieuorganisatie

Lid organisatie	Ik vind mijzelf milieubewust (t-toets)***
Wel lid	3.98
Geen lid	3.53

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

Tabel 3.32 Milieubewust uitgezet tegen leeftijd en opleiding

	Ik vind mijzelf milieubewust (correlatie)***
Leeftijd	0.332
Opleiding	0.063

* = Significant op 90%, ** = Significant op 95%, *** = Significant op 99%

3.7.1 Benaderen van respondenten

Op de vraag hoe respondenten het liefst betrokken willen worden bij milieuproblematiek, geeft 60% aan dat ze het liefst schriftelijk betrokken willen worden en 51% via e-mail.

Tevens is internet een goede optie om respondenten te benaderen. 40% van de respondenten die vaker wil mee doen aan onderzoeken naar milieu, geeft aan op deze manier benaderd te willen worden. Het minst favoriet is telefonische benadering van respondenten. Slechts 16% wil op deze manier deelnemen aan een onderzoek.

Literatuurlijst

Boeken

- Bearden, William O.(1999) Handbook of Marketing scales : multi-item measures for marketing and consumer behaviour research ; Association for consumer research series/ 2nd edition
- Bruner, Gordon C (2001) Marketing scales handbook : A compilation of multi-item measures ; Vol. 3.
- Huizingh, Eelko(2003) Inleiding SPSS11 voor Windows, academic service, 2e oplage, 2003, Schoonhoven
- Malhotra, K.Naresh (2004) Marketing Research: An applied orientation, New Jersey: Pearson Prentice Hall
- Mariampolski, HY (2001) Quantitative Market Research: A comprehensive guide, London: SAGE Publications
- Publieke opinie en milieu, J.W. Becker e.a., Cahier 124

Onderzoeken

- Achtergronden van Milieugedrag, Rijksuniversiteit Leiden, Vakgroep Sociale en Organisatie Psychologie, Hooigracht 15, Leiden, Staatsuitgeverij, 's –Gravenhage 1981
- “Ik ben de jongere, ik wil...”, Faculteit der Economische Wetenschappen, Vakgroep Marktkunde en Marktonderzoek, Groningen, 2001
- Uitslag Opiniewijzer voor actieve burgers en volksvertegenwoordigers Enquête “Initiatieven voor duurzaam Drenthe”
- Uitslag enquête bij Klubs juni 2002, Milieufederatie Drenthe, Assen 2002
- Marktonderzoek naar het belang van natuur, NIPO, eind november 2002

Publicaties

- National Environmental Policy Plan 3, VROM 97674/b/9-98 13094/168
- Nationaal Milieubeleidsplan 3, VROM 990282/b/5-99 13091/168
- Beleidsvisie 2005, Milieufederatie Drenthe
- Telegraaf, 14 mei 2004 onderzoek onder 6000 ANWB leden en niet-leden

Artikelen

- Milieufederatie Drenthe, Jaarverslag 2002
- NetQuestionnaires, brochure

Internetpagina's

- Centraal Bureau voor de Statistiek, CBS
<http://www.cbs.nl/nl/service/ondernemers/servicedesk/cbs-iris-software.htm>
- Dagblad van het Noorden
<http://www.dvhn.nl>
- Milieufederatie Drenthe
<http://www.mfdrenthe.nl>
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
<http://www.vrom.nl/pagina>
- Nationaal Milieubeleidsplan 4

<http://www.biodiversity.nl/nmp4hoofdlijnen.htm#Oplossen%207%20grote%20Milieuproblemen>

Stichting Natuur en Milieu

www.natuurenmilieunederland.nl

Vereniging Natuurmonumenten

www.natuurherstel.nl

Welkom op Natuur in Nederland

<http://www.natuur.nl/article1849>

Wetenschapswinkel voor Economie en Bedrijfskunde

<http://www.rug.nl/wewi/deWetenschapswinkels/economie/>

Cijfers over Drenthe:

<http://www.drenthe.nl/>

Bijlagen

Bijlage 1 Uitwerking expertinterviews

Een viertal expertinterviews gehouden met onder meer Dhr. Huizing van de Provincie Drenthe, verantwoordelijk voor het milieubeleid van de provincie, Mevr. C.A. Janssen-Geers (communicatiemedewerker) en Dhr. R. Hoekstra (directeur) van de Milieufederatie Drenthe. Vervolgens is contact opgenomen met de Drentse milieuklachtenlijn.

Vrijdag 7 mei 2004, dhr. Huizing, Milieubeleid Provincie Drenthe

Dhr. Huizing is werkzaam bij de Provincie Drenthe, daar houdt hij zich bezig met het ontwerp van het Provinciaal Omgevingsplan (POP II) en het milieubeleid.

Tijdens het gesprek kwamen de volgende thema's naar voren: lokale, regionale en algemene milieu-issues:

Lokaal

- Coevorden; de vuilverbranding. Mensen zijn bezorgd over hun gezondheid
- Essent Milieu; in Wijster (voormalig VAM) vuilverbranding . Burger heeft angst voor de gezondheid en stankoverlast
- Asfaltcentrale in Meppel (maar het eigenlijke probleem zijn de bedrijven erom heen, voornamelijk zuivelbedrijven die niet een asfaltfabriek als buurman willen)
- Eelde vliegveld; geluidsoverlast
- Kruispunt Borger; leeft echt bij de burger *zelf*

Regionaal

Bollenteelt; intensieve landbouw. Het probleem is dat de bollenvelden het water' opslurpen' en het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Ontwikkelingsmogelijkheden landbouw, akkerbouw en veeteelt

Recreatie-ondernemingen in kwetsbare natuurgebieden, maar of het leeft onder de burger?

Landschappelijke aantasting (oa uitbreiding dorpen en steden) Zorg voor natuur en bos

Windmolens, Coevorden, discussie duurzame energie en landschap

Verkeersbeperking in natuurgebieden

Algemeen

- Klimaat, voor leefomgeving, maar of het leeft bij de burger?
- Duurzaam bouwen
- Zwerfvuil
- Geluidshinder in het algemeen

Aan de hand van deze gemaakte lijst, is gezamenlijk (studenten en dhr. Huizing) een lijst gemaakt met de belangrijkste aspecten:

Lokaal

1. EVI Coevorden
2. Eelde
3. VAM Wijster

Regionaal

1. Natuur en bosgebied, zorg
2. Aantasting van het landschap (windmolens)
3. Zwerfvuil

4. Borger Eiken

4. Bollenteelt
5. Duurzaam bouwen
6. Klimaat, water en energie

Tips: individueel beïnvloeden/ overheidsinvloed, geen vakantiegangers (woont u meer dan 5 jaar in de provincie Drenthe?), stad/dorp, zand/veengrond.

Dinsdag 11 mei 2004, mevr. C.A. Janssen- Geers en dhr. R. Hoekstra, Milieufederatie Drenthe

Tijdens dit gesprek zijn vele reeds gedane onderzoeken besproken, daarnaast zijn de vorderingen van het onderzoek besproken. Ook is er documentatiemateriaal overhandigd waarin mogelijke belangrijke milieugegevens in kunnen staan.

Aangezien mevr. Janssen-Geers en dhr. Hoekstra nauw betrokken zijn bij het milieuaspect in Drenthe, is er dus veel gesproken over actuele thema's en bevindingen.

Belangrijkste thema's:

- energie
- duurzaam bouwen (zonnepanelen)
- biologische landbouw
- landschapsvervuiling (windmolens)
- Afval (zwerfvuil, vuilverbranding, scheiden afval)
- Landbouw (bollenteelt)
- Vliegverkeer
- Natuurlandschap
- Wegenbouw (type, variatie)
- Stilte
- Ruimte/inrichting (bebouwd/onbebouwd, water, toerisme)
- Authentieke kwaliteiten van Drenthe

Woensdag 12 mei 2004, dhr. L. Hendrickx, psycholoog Faculteit Natuurkunde / Milieukunde

Tijdens dit gesprek werd voornamelijk de inhoud en opbouw van de concept versie van de enquête besproken. Hierbij werd vooral gelet op het milieu-aspect en werden actuele onderwerpen besproken.

Uit dit interview bleek dat de enquête te lang was. De definitieve versie is daarom ook ingekort, echter bleek deze versie (tijdens het houden van de straatenuêtes) ook nog te lang te zijn. De vraagstellingen moesten ook in een simpeler (voor iedereen begrijpelijk) gesteld worden. Een ander belangrijk gegeven is dat er geen suggestieve vragen gebruikt mogen worden.

Mei 2004, Drentse Milieuklachtenlijn

Milieuklachten; Drenthe	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Afvalstoffen	101	139	143	132	122	81
Bodemverontreiniging	10	22	15	7	21	21

Luchtverontreiniging, stank en/of stof	148	222	102	111	122	90
Luchtverontreiniging, meststank	29	22	26	29	19	7
Verontreiniging oppervlaktewater	24	20	25	17	22	16
Geluidhinder	121	119	151	120	115	115
Geluidhinder, vliegtuigen	3526	5399	5156	2116	1798	1067
Diversen	131	91	162	120	49	28
Totaal	4090	6034	5780	2652	2268	1425

Bijlage 2 Enquête

Enquête milieubewustzijn

In de rubriek Onderzoek op Verzoek van het Dagblad van het Noorden is een vraag binnengekomen over het milieubewustzijn van de Drentse bevolking. In samenwerking met het Dagblad van het Noorden, de Wetenschapswinkel en vijf studenten van de Rijksuniversiteit Groningen is dit onderzoek opgezet. Graag zouden wij u naar uw mening willen vragen over milieubewustzijn.

Een voorwaarde voor deelname aan dit onderzoek is dat u de afgelopen vijf jaar in Drenthe heeft gewoond/ woont. Alvast onze hartelijke dank voor u medewerking! Als u de enquête volledig invult, maakt u kans op een Iris-cheque t.w.v. € 25.00. Er zullen vijf cheques onder de deelnemers worden verloot.

1. *Geslacht?*

- Man
 Vrouw

2. *Wat is uw leeftijd? _____ jaar*

3. *Hoogst voltooide opleiding?*

- Lager onderwijs
 Lager beroepsonderwijs
 Mavo
 MBO/ MULO
 HAVO/ VWO
 HBO
 Universiteit
 Wil niet zeggen

4. *Wat zijn de eerste 4 cijfers van uw postcode?*

--	--	--	--

5. *Bent u de afgelopen 4 jaar lid geweest van een natuur- of milieuorganisatie?*

- Ja (ga verder met vraag 6)
 Nee (ga verder met vraag 7)

6. *Van welke organisatie bent u lid (geweest)?*

Naam organisatie

Lid sinds (jaartal)

1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____

- _____

7. *Maakt u gebruik van...? Of bent u van plan het binnen 5 jaar te gaan doen?*

Graag de goede antwoorden omcirkelen en indien u 'ja' heeft geantwoord dan graag ook aangeven of het uit milieuoverweging of kostenbesparing is door het hokje zwart te maken

<i>Nu</i>	<i>Binnen vijf jaar</i>	<i>Milieu overweging</i>	<i>Kosten besparing</i>
-----------	-----------------------------	------------------------------	-----------------------------

- Groene stroom Ja/ Nee Ja/ Nee
- Zonnepanelen Ja/ Nee Ja/ Nee
- Spaarlampen Ja/ Nee Ja/ Nee
- Isolatie/ dubbelglas Ja/ Nee Ja/ Nee
- Waterbesparende kranen/ douchekop Ja/ Nee Ja/ Nee
- Scheiden van huishoudelijk afval Ja/ Nee Ja/ Nee
- Eko-/ biologische producten Ja/ Nee Ja/ Nee
- Dag-/ nachtstroom Ja/ Nee Ja/ Nee

8. Waar haalt u de informatie over milieuthema's vandaan? (meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Televisie	☐ Internet
☐ Folders van milieuorganisaties	☐ Regionale krant
☐ Tijdschrift	☐ Boeken
☐ Landelijke krant	☐ Ik vraag <u>geen</u> informatie aan
☐ Anders, nl	

9. Geef aan hoe belangrijk u de onderstaande milieuthema's vindt op een schaal van 1 (heel onbelangrijk) t/m 5 (heel belangrijk). Graag het juiste antwoord omcirkelen of 'ik weet het niet' aankruisen.

	Heel onbelangrijk		Neutraal		Heel belangrijk	Weet het niet
• Luchtvervuiling	1	2	3	4	5	☐
• Verontreiniging oppervlaktewater	1	2	3	4	5	☐
• Bodemverontreiniging	1	2	3	4	5	☐
• Geluidshinder	1	2	3	4	5	☐
• Stankoverlast	1	2	3	4	5	☐
• Scheiden huishoudelijk afval	1	2	3	4	5	☐
• Groene stroom	1	2	3	4	5	☐
• Zwerfvuil	1	2	3	4	5	☐
• Waterbesparing	1	2	3	4	5	☐
• VAM Wijster	1	2	3	4	5	☐
• Landschapsvervuiling	1	2	3	4	5	☐
• Geluidshinder vliegveld Eelde	1	2	3	4	5	☐
• Afvalverbranding Coevorden	1	2	3	4	5	☐
• Duurzaam bouwen (bv. zonnepanelen)	1	2	3	4	5	☐
• Biologische landbouw	1	2	3	4	5	☐

10. Kunt u uit de bovenstaande thema's de 3 belangrijkste aangeven?

1. _____
2. _____
3. _____

11. HIERONDER VOLGEN 11 STELLINGEN OVER MILIEUBEWUSTZIJN. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEeft OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
• Lucht, bodem en water: zijn reeds sterk verontreinigd.	1	2	3	4	5	☐
• Als de huidige economische	1	2	3	4	5	☐

ontwikkeling zo door gaat zijn natuur en mens ten dode opgeschreven.						
• Aan de natuur is reeds veel te veel schade toegebracht.	1	2	3	4	5	☐
• Om schone industrieën te krijgen wil ik best iets meer voor de producten betalen.	1	2	3	4	5	☐
• Dat de regering de waterverontreiniging wil tegengaan vind ik best, maar het mag mij geen cent kosten.	1	2	3	4	5	☐
• Ter verbetering van het milieu ben ik best bereid om meer belasting te betalen.	1	2	3	4	5	☐
• Aan een demonstratie tegen de steeds verdergaande industrialisatie zal ik meedoen.	1	2	3	4	5	☐
• Ik ben bereid me in te zetten voor een sterke beperking van het gemotoriseerde verkeer.	1	2	3	4	5	☐
• Ik zal mij bij acties aansluiten die iets tegen de zure regen proberen te doen.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind mijzelf milieubewust.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind regionale vliegvelden van economisch belang.	1	2	3	4	5	☐

AFVAL

12. HIERONDER STAAN 4 STELLINGEN DIE BETREKKING HEBBEN OP HET HUISHOUDELIJKE AFVAL IN DRENTHE. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEEFT OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
• Ik vind dat de afvalverbranding het milieu zwaar belast.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind dat de overheid maatregelen moet nemen om de schadelijke effecten van afvalverbranding te beperken.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind dat de overheid het scheiden van afval moet stimuleren.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind dat de overheid meer moet doen tegen zwerfvuil.	1	2	3	4	5	☐

Natuur en landschap

13. HIERONDER STAAN 6 STELLINGEN DIE BETREKKING HEBBEN OP DE DRENTSE NATUUR EN HET LANDSCHAP. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEEFT OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

	Helemaal mee oneens		Neutraal		Helemaal mee eens	Weet het niet
• Ik vind economische ontwikkeling belangrijker dan natuur.	1	2	3	4	5	☐
• Ik vind dat de kwaliteit van de natuurgebieden in Drenthe achteruit	1	2	3	4	5	☐

- gaat.
- Ik vind dat windmolens het landschap ontsieren. 1 2 3 4 5
 - Ik vind dat de overheid meer moet doen voor het behoud van de natuur. 1 2 3 4 5
 - Ik ben bereid extra te betalen om de natuur te behouden. 1 2 3 4 5
 - Ik ben het ermee eens dat de natuur moet worden opgeofferd voor verkeersveiligheid. 1 2 3 4 5

Landbouw en natuur

14. Hieronder staan 5 stellingen die betrekking hebben op landbouw en natuur in DRENTE. OMCIRKEL HET ANTWOORD DAT HET BESTE UW MENING WEERGEEFT OF KRUIS 'IK WEET HET NIET' AAN.

- | | Helemaal
mee oneens | | Neutraal | | Helemaal
mee eens | Weet
het niet |
|--|------------------------|---|----------|---|----------------------|--------------------------|
| • Ik vind dat boeren een goede functie hebben in het beheren van de natuur. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik vind de huidige landbouw schadelijk voor het milieu. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik heb veel last van de stank van mest. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik vind dat biologische landbouw meer moet worden gestimuleerd door de overheid. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik ben bereid meer te betalen voor biologische producten. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |

Energie

15. Per juli 2004 wordt de energiemarkt vrijgegeven en kan iedereen een eigen energieleverancier kiezen. *Wat is uw mening als het om groene stroom gaat?*

- | | Helemaal
mee oneens | | Neutraal | | Helemaal
mee eens | Weet
het niet |
|---|------------------------|---|----------|---|----------------------|--------------------------|
| • Ik vind dat de overheid groene stroom moet stimuleren. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik ben bereid meer te betalen voor groene stroom. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik vind dat windmolens van belang zijn voor de toekomst vanwege hun schone energie. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik denk dat duurzame energie erg belangrijk is voor de toekomst aangezien energie steeds schaarser wordt. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |
| • Ik vind de verbranding van afval een goede manier om groene stroom te maken. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | ☐ |

16. *De Milieufederatie wil in de toekomst meer mensen betrekken bij het meedenken over milieuaspecten in Drenthe. Wilt u in de toekomst benaderd worden om mee te denken over milieu in Drenthe?*

- Ja (wilt u onderstaande gegevens invullen, deze worden vertrouwelijk behandeld. Ga naar vraag 16b)
- Nee (einde van deze enquête. Als u kans wilt maken op de Iris-cheque kunt u uw gegevens onderaan de enquête invullen)

16b. *Als u op vraag 16a "Ja" heeft geantwoord, kunt u hier uw gegevens invullen:*

Naam: _____
Adres: _____
Postcode/ Plaats _____
E-mail: _____

17. *Op welke manier zou u het liefst betrokken willen worden (meerdere antwoorden mogelijk)?*

- Groepsdiscussie
- Panel – deelname
- Internet
- Telefonische enquête
- Persoonlijke enquête
- Schriftelijke enquête
- E-mail enquête

18. *Hoe vaak per jaar zou u deel willen nemen aan een onderzoek naar milieu?*
_____ per jaar

Als u kans wilt maken op één van de Iris-cheque kunt u hieronder uw gegevens invullen.

Naam: _____
Adres: _____
Postcode/ Plaats _____

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING

Publicaties⁸ van de Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde

- EC 96 E. Beumers, *Beslissende (f)actoren voor hennep teelt, onderzoek naar het achterwege blijven van hennep teelt voor de papierindustrie in de Veenkoloniën*, 1997.
- EC 98-I K.J. Driessen, *Internationale uitbesteding door de KLM*, 1997.
- EC 98-II A.M.S. den Ouden, H.B.G. Gelling, *Economische betekenis van een groeiend Schiphol voor bedrijven*, 1997.
- EC 99 M.B.W. Hazewinkel, R.T. Postma, *Financiering monumentenzorg, onderhoud versus restauratie*, 1997.
- EC 100 R. Enting, *Subsidieverdeling voor het stads- en streekvervoer: doelstellingsbewust?*, 1997.
- EC 101 R. Schultink, *Lokale Agenda 21, beleid en indicatoren voor duurzaamheid*, 1997.
- EC 102 drs. F.J. Sijtsma, drs. D. Strijker, M.L.A.W. Hoefsloot, *Duurzame ontwikkeling in het Waddengebied, een methode voor het afwegen van economie, natuur, milieu en landschap*, 1998.
- EC 103 drs. M.J.H. van Onna, *Kwaliteitsmeting in de economische wetenschap, een goede econoom is meer dan een goede onderzoeker*, 1998.
- EC 104 A. Heine, M. Maatman, *Maatschappelijk verantwoord ondernemen, een analyse van de jaarverslagen van de 25 grootste Nederlandse ondernemingen*, 1998.
- EC 105 R. Hilgenga, *Kennisvergroting in het Roemeense midden- en kleinbedrijf, de rol van de ontwikkelingsprogramma's van de Europese Unie*, 1998.
- EC 105 ing. K. Bettels, drs. F.J. Sijtsma, *Het Emssperrwerk, een evaluatie op duurzaamheid van een waterkering in de Ems*, 1998.
- EC 107 J.W. Boven, *Markt voor natuurvoeding: een supermarkt, de toekomstige ontwikkeling van het netwerk van biologische voedingsmiddelen*, 1998.
- EC 108 J. Idema., *Stock Markets in Transition Economies, the case of the Tallinn stock exchange, Estonia*, 1998.
- EC 109 P.A.M. Lohle, *Arbeidspool, een (arbeidsmarkt)instrument om flexibiliteit en bestaande zekerheid te combineren*, 1999.
- EC 110 A.P. Postma, drs. F.J. Sijtsma, drs. T.M. Stelder en drs. D. Strijker, *De concurrentiekracht van Weststellingwerf, een economisch-ruimtelijk perspectief*, 1999.
- EC 111 R. de Veer, *Bank stability in transition economics, case study Estonia*, 1999.
- EC 112 R.J. Suhlman, m.m.v. drs. F.J. Sijtsma, *Financiering van monumentale kerken – Verkenning van de effecten van overheidsbeleid*, 1999.
- EC 113 H. Dijk, *Ware Woorden of Schone Schijn? – De betrouwbaarheid van uitlatingen over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, 2000.
- EC 114 W. Dijkstra, *Water zonder grenzen, internationalisering van de Nederlandse watersector*, 1999.
- EC 115 R.P. Brouwer en O.P. Smid, *Magnesiumproductie in de Eemsmond, vorming van clusters van bedrijvigheid rondom magnesiumproductie*, 1999.
- EC 116 A.P. Postma, *Ecologische voetafdruk, betekenis en bruikbaarheid*, 2000.
- EC 117 G. Ypma, *Een onderzoek naar streekgebonden producten in het Waddengebied*, 2001.
- EC 118 G. Molema en P. Olthof, *Vermarkting van dorplandschappen*, 2001.
- EC 119 D. de Jong, *Verstand van Zaken? - Over wetenschap, waarheid en verwerking*, 2001.
- EC 120 E. Bruning, S.Jansen, M. Kasper, drs. E. Kamphuis (red.), *Formule Trendbreuk voor EKO-verkoop: Trendy of Trend?*, 2001.
- EC 121 M. Broekhof, *Transparency in the pharmaceutical industry - a cost accounting approach to the prices of drugs*, 2002.
- EC 122 E. Kamphuis, *Organic Flower Bulbs from Holland, Outlook for the French Market*, 2002
- EC 123 B. Hilbrands, J. van Veen, drs. E. Kamphuis (red.), *Gastouder gezocht! Strategieën voor kleinschalige en flexibele kinderopvang*, 2002.

⁸ Publicaties in de reeks Publicaties van de Wetenschapswinkel voor Economie & Bedrijfskunde hebben een EC nummer, krijgen een ISBN nummer en worden uitgebracht op klein formaat, gebrocheerd. Publicaties uitgebracht in de werkdocumenten reeks hebben een WD nummer, krijgen geen ISBN nummer en worden uitgebracht op A4 formaat met een metalen ringband.

- EC 124 A.W. Brouwer, D. Dijkema, *Microfinance Dilemma: The Case of Bandung, Indonesia*, 2002.
- EC 125 D. Kuipers, *Bouwen aan duurzaamheid, een onderzoek onder Nederlandse gemeenten naar de invoering van de statiegeldregeling voor het stimuleren van duurzaam bouwen op vrije kavels*, 2002.
- EC 126 drs. F.J. Sijtsma, drs. P. Hogendoorn, drs. G. J. Hoogstra, drs. C.-J. Pen, prof. dr. P.H. Pellenbarg m.m.v. Sytse Duiverman, *Uitgifte van bedrijventerreinen op het Friese platteland*, 2002.
- EC 127 Rinze Anne van der Sluis, *Tussen Mens en Machine, Over de toegankelijkheid van het betalingsverkeer in relatie tot ouderen*, 2002.
- EC 128 Michiel Nijboer, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Omgaan met stakeholders in theorie en praktijk*, 2002.
- EC 129 Leon Boerboom, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van de jaarverslagen van 16 grote Friese bedrijven*, 2002.
- EC 130 Jacob de Vries, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van bedrijfscodes*, 2003.
- EC 131 Renate Bieleman, *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân. Een analyse van de berichtgeving over bedrijven in de krant*, 2002.
- EC 132 Elisa Ninke Staal, *Microfinance of Housing. The Case of Nicaragua*, 2003.
- EC 133 Auke Jan Martens, Paul van der Laan, Elise Kamphuis (red.), *Goed gekeurd hout. Hoe kan het marktaandeel van gecertificeerd hout worden vergroot?*, 2003.
- EC 134 Catrinus J. Jepma, Elise Kamphuis (eds.), *Developing Countries and GATS*, 2003.
- EC 135 Friso de Jong, *Telecommunications reform in Mexico. An in-depth analysis on the socio-economic consequences of liberalisation of Mexico's telecom services industry*, 2003.
- EC 137 Melchior Bauer, *Microfinance for housing in Nicaragua: is joint-liability an effective mechanism?*, 2004.
- EC 138 Patricia Eijgelaar, Johan Feikens, *De helpende hand. Effectiviteit adviezen Ondernemersklankbord aan het MKB*, 2004.
- EC 140 Evert-Jan Veldkamp, *Het toegevoegde waarde overzicht in het jaarverslag. Een analyse van het maatschappelijk nut*, 2003.
- EC 142 Gertjan Laan, *Investeren in breedband internet. Kosten-baten verkenning van verschillende alternatieven voor de gemeente Eemsmond*, 2004.
- EC 143 Annechien Pronk, *Ondernemerskompas: boekt men winst uit ervaring? Evaluatie van ondersteuning van startende ondernemers met mentoren door de drie Noordelijke Kamers van Koophandel*, 2004.
- EC 144 Niels Roek, *Duurzaam ondernemen integreren in het management-informatiesysteem: de case Gasunie*, 2004.
- EC 145 Kristel Ravenhorst, *Een cadeau met een goed doel. Een onderzoek naar het gebruik van de cadeaubon van de Wereldwinkel*, 2004.
- EC 146 Frank Dijkstra, *Balans in de bestuurlijke informatievoorziening van de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels*, 2004.
- EC 147 Marjolein Vijver, *NEWS! Taking it to another level! A research into how the national associations of European World Shops can increase their professionalisation*, 2004.

Werkdocumenten

- WD 2000-1 drs. Frans J. Sijtsma, Prof. dr. P.H. Pellenbarg en drs. K.G. Lugtenborg, *Naar een goed besluit over vier Friese musea*, 2000.
- WD 2000-2 drs. Elise Kamphuis (red.), *Komt EKO van de grond?, De verwerkingscapaciteit van biologische producten in Noord Nederland*, 2000.
- WD 2000-3 dr. D. Strijker, Prof. dr. D.-J.F. Kamann, drs. F.J. Sijtsma, *Bioraffinage in Noord-Nederland*, 2000.
- WD 2001-1 U. Futh, drs. F.J. Sijtsma, *Nieuwe kansen voor de Nijkans. Mogelijkheden voor kuuroord spin-off bij de ontwikkeling van het bedrijfsterrein de Nijkans in Nieuweschans*, 2001.
- WD 2001-2 U. Futh, *Metten van natuurwaarden in Duitsland*, 2001.

- WD 2001-3 H. Tschochohei, *Do people in developing countries have limited access to essential drugs? The pattern of global supply of pharmaceuticals*, 2001.
- WD 2001-4 C. Boersma, *Economic issues of antimalarial diagnostics and therapeutics in sub-Saharan Africa*, 2001.
- WD 2002-1 drs. F.J. Sijtsma, M. Broekhof, Prof. dr. J. van Dijk, drs. G.J. Hoogstra, *IKO en PRIKK: Stimulans voor economische activiteit op het Fries-Groningse platteland? Een evaluerend onderzoek naar de IKO en PRIKK regelingen voor investeringen van het kleinbedrijf*, 2002.
- WD 2002-2 drs. F.J. Sijtsma, drs. P. Hogendoorn, drs. G. J. Hoogstra, drs. C.-J. Pen, prof. dr. P.H. Pellenbarg m.m.v. Sytse Duiverman, *Bijlagenrapport bij Uitgifte van bedrijventerreinen op het Friese platteland*, 2002.
- WD 2002-3 Bauke Visser, *Bedrijventerreinen tussen droom en daad: Symbioses en utility sharing. Samenwerkingsverbanden op bedrijventerreinen vanuit een bedrijfskundig perspectief*, 2002.
- WD 2002-4 Renate Bieleman, Leon Boerboom, Michiel Nijboer, Jacob de Vries, drs. Frans J. Sijtsma (redactie), *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in Fryslân, Samenvatting*, 2002.
- WD 2002-5 drs. Frans J. Sijtsma, prof. dr. P.H. Pellenbarg, *Concurrentie-analyse Europark Coevorden*, 2002
- WD 2003-3 drs. Frans J. Sijtsma, *Economische gevolgen van de PKB Waddenzee in de Kop van Noord-Holland. Een beoordeling van het ECORYS-NEI rapport*, 2003.